

PROCJENA REGULATORNOG OKVIRA ZA RAZVOJ FINTECH INDUSTRIJE U CRNOJ GORI

Podgorica, 2022

SADRŽAJ	
SKRAĆENICE	3
UVOD I POJAM	6
METODOLOGIJA RADA I CILJ.....	7
OBLASTI OD INTERESA ZA FINTECH REGULATIVU	8
ANALIZA REGULATIVE U EU	10
Platne usluge.....	12
Zaštita podataka i potrošača.....	13
Kripto imovina i distributivna knjiga DL.....	13
Grupno finansiranje – Crowdfunding	14
Oblast osiguranja - InsurTech.....	15
Sajber bezbjednost.....	16
ANALIZA REGULATIVE U CRNOJ GORI I KLJUČNE INSTITUCIJE ...	17
Zakon o blokčejn tehnologiji i kripto imovini	17
Regulativa u oblasti platnih usluga – Zakon o platnom prometu	21
Kreiranje Nacionalne FinTech strategije	25
Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu – ZEIEP.....	26
Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma	27
Oblast osiguranja.....	30
Grupno finansiranje – Crowdfunding	30
Sajber bezbjednost.....	34
Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu – ZEIEP.....	37
Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma	37
ICT Cortex zajednica –prijedlozi za unapređenje za razvoj FinTech industrije u Crnoj Gori	37
CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA (SDG) I FINTECH.....	38
OPŠTE PREPORUKE I ZAKLJUČAK.....	42

PRILOG

SKRAĆENICE:

FinTech Finansijske tehnologije

UNDP Program Ujedinjenih nacija za razvoj

CBCG Centralna banka Crne Gore

MUP Ministarstvo unutrašnjih poslova

FOJ Finansijsko obavještajna jedinica

IT Informacione tehnologije

ICT Informacione i komunikacione tehnologije

ICT Cortex ICT Klaster za informacione tehnologije

EU Evropska unija

RegTech Regulatorna tehnologija

ESMA Evropska uprava za hartije od vrijednosti i tržišta

AMF Nadzorno tijelo za finansijska tržišta

ACPR Nezavisno administrativno tijelo

BaFin Nadzorni organ federanlih finansija

ROFIEG Grupa eksperata Evropske komisije

P2P Direktno finansiranje

SEPA Jedinstveno područje plaćanja u Eurima

PSD1 Direktiva o platnim uslugama 1

PSD2 Direktiva o platnim uslugama 2
TPPs Treći pružalac platnih usluga
PISP Pružalac usluge iniciranja plaćanja
AISPs Pružalac usluge informacija o računu
API Aplikacioni programski interfejs
RTS Regulatorni tehnički standardi
GDPR Regulativa za opštu zaštitu podataka
DLT Distributivna knjiga
MiFID II Direktiva o tržištima finansijskih instrumenata II
EBA Evropsko nadzorno tijelo za bankarstvo
ECB Evropska centralna banka
EIOPA Evropsko nadzorno tijelo za osiguranje i penzijsko osiguranje
ITF Radna grupa za InsurTech
AI Vještačka inteligencija
ESAs Evropski nadzorni organ (EBA,ESMA i EIOPA)
InsurTech Inovativna tehnologija u osiguranju
DORA Zakon o digitalnoj operativnoj otpornosti
CDD Due diligence klijenta
KYC Upoznaj svog klijenta
PDV Porez na dodatu vrijednost
NBS Narodna banka Srbije
BTC Bitcoin
LTC Litecoin
ETH Ethereum
ATM Bankomat
FURS Finansijska uprava Slovenije
SCA Snažna autentifikaciju klijenta
IPS Sistem za instant plaćanja

EFSE Evropski fond za jugoistočnu Evropu

ZEIEP Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu

eIDAS Uredba o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu

FATF Radna grupa za finansijsku akciju

SPN Sprječavanje pranja novca

FT Finansiranje terorizma

VA Virtuelna imovina

VASP Pružalac usluga virtuelne imovine

EK Evropska komisija

ZTK Zakon o tržištu kapitala

HNB Hrvatska narodna banka

CIRT Nacionalni centar za odgovor na računarsko bezbjednosne incidente

SDG Ciljevi održivog razvoja

UN Ujedinjene nacije

SAD Sjedinjene Američke države

SOFTTEL Kompanija koja radi na upravljanju i razmjeni informacija koristeći blokčejn tehnologiju

UVOD I POJAM

Kada danas pričamo o FinTech-u obično pomislimo na kripto valute, mobilne aplikacije, start up-ove i slično. Međutim korijeni FinTech-a sežu još iz kasnog 19. vijeka. Od 2008. godine se nalazimo u eri FinTech 3.0 (Fintech 1.0 - 1886 – 1967; Fintech 2.0 - 1967 – 2008) koja je nastala kao odgovor na finansijsku krizu 2008. godine i pojavom pametnih telefona i start up-ova.

Finansijska tehnologija- FinTech je širok pojam koji se uglavnom koristi da označi firme/društva koje koriste sisteme zasnovane na tehnologiji ili za direktno pružanje inovativnih i jeftinijih finansijskih usluga (tj. bez učešća banaka ili drugih posrednika) ili da obavljaju tradicionalno finansijsko poslovanje na efikasniji način.

Pojam FinTech je skraćenica za finansijske tehnologije (engl. financial technology) koji podrazumijeva niz raznovrsnih usluga i proizvoda kao što su online bankarstvo, aplikacije za mobilno plaćanje, platforme za direktno finansiranje P2P (peer-to-peer), grupno zaduživanje (crowdfunding), robo-savjetnici, kao i kripto valute i blokčejn (blockchain). Digitalizacija finansijskih usluga iako nosi sa sobom niz prednosti (inovacije, nove poslove, veća dostupnost...) istovremeno donosi i rizike koji su vezani za zaštitu potrošača i privatnost podataka, sajber sigurnost, netransparentnost i slabu razumljivost novih proizvoda, rizike vezane za nove finansijske proizvode i slično.

Po IBS Intelligence, pet FinTech kompanija koje utiču na razvoj finansijskih usluga i na koje treba obratiti pažnju u 2022. godini su: Klarna, N26, Nethone, Revolute i Worldline.¹ Klarna je kompanija koja pruža rješenja za plaćanja i poznata je po svom modelu „kupi sada plati kasnije“ i sebe smatra jednostavnijom i pametnijom alternativom kreditnim karticama. Sa 90 miliona korisnika širom svijeta nastavlja da se širi i trenutno je svoje poslovanje proširila na Irsku. N26 je digitalna banka koja koristi najnovije tehnologije kako bi promijenila bankarske usluge na bolje kako njeni osnivači smatraju. Međutim N26 širi svoju oblast djelovanja i najavila je pokretanje N26 osiguranja. Kao jedna od najpoznatijih kompanija u oblasti transfera sredstava i konverzije, Revolut, razvila je na desetine inovativnih rješenja i preko nje se izvrši preko 100 miliona transakcija mjesečno.

Uloga FinTech-a je postala mnogo veća i značajnija pogotovo tokom pandemije Covid-19.

FinTech industrija se razvija velikom brzinom i inovativne usluge, kako globalno, u EU tako i u Crnoj Gori, nijesu uvijek u potpunosti regulisane postojećim regulatornim okvirom.

---

¹ <https://ibsintelligence.com/ibsi-news/5-fintech-companies-of-europe-to-watch-out-for-in-2022/7>

METODOLOGIJA RADA I CILJ

Za potrebe projekta koji sprovodi Program Ujedinjenih nacija za razvoj-UNDP u saradnji sa Ministarstvom finansija izvršena je analiza regulatornog okvira za razvoj FinTech industrije u Crnoj Gori. Cilj ove analize je procjena postojećeg regulatornog okvira koji reguliše (direktno ili indirektno) oblast FinTech-a u Crnoj Gori, prepoznavanje i analiza prepreka i barijera za razvoj inovativnih rješenja i društava, kao i rizika zbog nepostojanja određene regulative ili nepostojanja usklađenosti regulative sa potrebama tržišta.

Stoga je za potrebe ove analize istražen na početku regulatorni i institucionalni okvir u Evropskoj uniji, imajući u vidu važnost procesa pristupanja EU za Crnu Goru. Dat je pregled ključnih institucija i njihovih nadležnosti u ovom domenu u EU i Crnoj Gori, kao i primjeri dobre prakse.

Analiza se zasniva na dostupnim informacijama i analizama u vezi sa crnogorskim zakonima i izvještajima, analizama i statistici u Crnoj Gori do koje je autor mogao doći, kao i na javno dostupnim podacima o FinTech-u.

Nijedan dio zakonodavstva ne pokriva sve aspekte FinTech-a, već se primjenjuju različiti zakoni u zavisnosti od djelatnosti, kako u Evropskoj uniji tako i u Crnoj Gori. U tu svrhu je prepoznato niz zakona koji na direktan ili indirektan način regulišu oblast FinTech poslovanja: Zakon o platnom prometu, Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Zakon o kreditnim institucijama, Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, Zakon o tržištu kapitala i sl.

Sprovedeni su sastanci (intervjui) sa institucijama koje su nadležne za regulisanje regulative i nadzor za njeno sprovođenje, kao onim privatnim kompanijama tj. IT zajednicom koje su zainteresovane za učešće u radu u FinTech industriji.

Institucije koje su prepoznate kao ključne i sa kojima su obavljani sastanci/razgovori su:

- Ministarstvo finansija,
- Centralna Banka Crne Gore,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije – Sektor za finansijsko obavještajne poslove (finansijsko obavještajna jedinica),
- Agencija za nadzor osiguranja,
- Ministarstvo javne uprave ,
- Komisija za tržište kapitala,
- ICT Cortex - kao zajednicom privatnih IT kompanija u Crnoj Gori zainteresovanih za razvoj poslovanja u sferi FinTecha.

OBLASTI OD INTERESA ZA FINTECH REGULATIVU

Brzi razvoj finansijskih tehnologija stvorio je nove usluge i aktere u finansijskom svijetu. Finansijski regulatori primorani su da preispitaju konzistentnost brzine promjene regulative za dinamični finansijski sistem i nađu ravnotežu između regulatornih ciljeva, kao što su očuvanje finansijske stabilnosti i zaštita potrošača i ciljeva rasta i podsticanja inovacija.

Regulatori i većina postojećih regulatornih okvira su većinom usresređeni na tradicionalne banke i bankarstvo. Regulativa koja prati Fintech industriju je kompleksnija u praksi od regulative za finansijske institucije. Postojeći pravni okvir je većinom regulisan na nacionalnom nivou i potrebno ga je uskladiti na regionalnom ili nivou Evropske unije.

Najveći izazovi regulative koja prati FinTech industriju je što je inovativna finansijska rješenja teško ili nemoguće obuhvatiti postojećom legislativom, a kreiranje i implementacija nove regulative zahtijeva vrijeme dok se nova, inovativna finansijska rješenja brzo javljaju na tržištu.

Nepostojanje ili neprilagođena regulativa su velika prijetnja i donose rizike koji su vezani za zaštitu potrošača i privatnost podataka, sajber sigurnost, netransparentnost i slabu razumljivost novih proizvoda, rizike vezane za nove finansijske proizvode i slično. Sa druge strane predstavlja barijeru za rezidentna FinTech društva koja žele da se formiraju i nerezidentna koja žele da posluju na određenom području. Zbog nepostojanja regulative, kod kompanija zainteresovanih za neku oblast Fintech-a javlja se nesigurnost za poslovanje i može uticati da odustanu od poslovanja u takvom tržištu.

Pored izazova regulisanja FinTech, tehnologija igra sve veću ulogu u samoj regulativi, posebno finansijskoj. Sve veća upotreba tehnologije u finansijama postepeno vrši pritisak na regulatore da pređu sa propisa dizajniranih da kontrolišu postupke čovjekado propisa koji nastoje da nadgledaju automatizovane procese. Drugim riječima, rast FinTech-a je izazvao potrebu za RegTech-om. „RegTech“ je složenica termina „regulatorni“ i „tehnologija“ i opisuje upotrebu tehnologije, posebno informacione tehnologije (IT), u kontekstu regulisanja, praćenja, izvještavanja i usklađenosti.

RegTech ne samo da nudi potencijal za velike uštede u ispunjavanju usaglašenosti obaveze finansijskih institucija, ali još važnije nudi mogućnost za regulatore da efikasnije obavljaju svoje funkcije. Kombinacija FinTecha i RegTecha nudi potencijal da uokviri razvoj veoma različitog finansijskog sistema od onoga što danas postoji. Kina nudi možda najbolji primjer brzine i veličina mogućih promjena, a Indija je možda najbolji primjer tranzicije koja je trenutno u toku.²

Kini se često aplaudiralo što je usvojila laissez-faire pristup prije nego što je krenula sa kreiranjem regulative. Ovaj pristup je omogućio učesnicima na tržištu da testiraju svoja rješenja bez

---

² <http://www5.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLRS/2018/41.pdf>

uključivanja od strane regulatora. U praksi je to značilo, barem prije 2015, da je potreba za regulatornim Sandbox-ovima u Kini bila ograničena, pošto je sama Kina u to vrijeme u suštini bila Sandbox na nacionalnom nivou. Međutim, Kina nije istrajala na svom potpunom laissez-faireu pristupu. Nakon što je Alibaba Group izdala nove objedinjene proizvode, regulatori su se probudili jednog jutra i otkrili četvrti najveći svjetski (90 milijardi dolara) fond tržišta novca koji je narastao za samo devet mjeseci (i sada sa 165 milijardi dolara). Ovaj nedostatak početne vidljivosti i regulatornog razumijevanja tržišta je gurnuo Kinu da treba da ide putem razvoja novog, sveobuhvatnog regulatornog pristupa, onog koji je strožiji ali i dalje uravnoteženiji i pro-inovativniji nego u mnogim drugim zemljama. Kineski laissez-faireu pristup može biti koristan za inovacije i razvoj, ali nosi i rizike, kao u primjeru kineske platforme Ezubao. Ezubao, kineska FinTech kreditna platforma formirana je 2014.g. sa ciljem da bude aktivna u kreditiranju malog biznisa. Iznemada, krajem 2015.g. prestala je da radi. U policijskoj istrazi koju su pokrenuli investitori, pokazalo se da se poslovanje ove kreditne platforme zasnivalo na Ponzi šemi u kojoj je 900.000 individualnih investitora prevareno u iznosu od 7,6 milijardi dolara. Ovo je najveća finansijska prevara u kineskoj istoriji.³

Indija je zemlja koja razmatra kako se tehnologija može koristiti da redizajnira finansijske sisteme. Najbolji primjer je „India Stack“, koji je postavio na scenu brojne inicijative za dramatičnu transformaciju i digitalizaciju indijskog finansijskog Sistema. „Iskra“ koja će pokrenuti poremećaj nalik WhatsApp-u je „India Tech Stack“, jedinstveni paket usluga zasnovanih na API-ju koji podižu veo sa svake veće korisničke službe koju zahtijeva vlada. Prva je bila indijska jedinstvena identifikacija putem koje se svaka osoba može identifikovati jednostavnom biometrijskom provjerom pomoću komercijalnih telefona. Indija je uvela korišćenje nove tehnologije u oblastima kao što su: eKYC, digitalni potpis zasnovan na mobilnom uređaju, digitalni ormarić (koji eliminiše potrebu za podnošenjem papirnog dokumenta nakon prvog puta) i digitalni pristanak (koji omogućava ljudima da lako, transparentno i bezbjedno njihov profil i podatke o transakcijama učine dostupnim trećim licima za usluge). U kombinaciji, ove digitalne usluge u realnom vremenu će omogućiti startapima da digitalizuju i pojednostave sve, od otvaranja bankarskog računa do bezbjednosti granica, od glasanja i raspodjele subvencija do podnošenja poreskih prijava i povraćaja novca širom sveta.⁴ Četiri pristupa su se do sada pojavila kao odgovor na ovaj izazov.

Prvi pristup podrazumijeva nultu poziciju, što znači ili odsustvo bilo kakvih regulatornih pravila za FinTech ili zahtjev da se FinTech preduzeća koja obavljaju iste aktivnosti kao tradicionalni igrači, pridržavaju standarda koji se odnosi na tradicionalne učesnike. Izuzimanje FinTech iz regulatornih pravila može biti okarakterisano kao popustljiv laissez-faire pristup. Kina, naročito prije 2015, često se ističe kao uspješan primjer ovog pristupa. Ovo može biti korisno za inovacije i razvoj, ali nosi i rizike, kao u kineskom primjeru. Primjena istih pravila za FinTech i tradicionalne finansijske institucije može da zaštiti od rizika, ali na štetu inovacija. To je danas pristup većine zemalja do danas.

Drugo, regulator može da dozvoli određenu fleksibilnost, od slučaja do slučaja. Ovaj pristup se zasniva na uzdržavanju ili strpljivosti regulatora (engl. forbearance). Zaista, neki regulatori koji su

---

³ <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/CGFS-FSB-Report-on-FinTech-Credit.pdf>

⁴ <https://techcrunch.com/2016/06/14/indias-fintech-revolution-is-primed-to-put-banks-out-of-business/>

svjesni ekonomskih koristi od inovacija, odobrili su ograničene dozvole i djelimična izuzeća ili olakšice od regulacije za inovativne firme.

Treće, regulatori mogu da uvedu regulatorno “sigurno mjesto” (engl. sandbox) za usluge finansijske tehnologije. Sandbox stvara ambijent u kome se testiraju proizvodi, prije nego što postanu široko prihvaćeni, bez rizika da budu “kažnjeni” od strane regulatora. Zauzvrat, regulatori određuju uslove za ulazak u sandbox i zahtijevaju od učesnika da ugrade odgovarajuće zaštitne mehanizme, kao što su: uspostavljanje aranžmana kompenzacije, zatim stroga kontrola upravljanja rizicima protiv sajber napada, kao i zahtjev za izvještavanjem. Ovo je isplativo i za učesnike i za regulatore. Sandbox donosi važnu dimenziju transparentnosti u odnosu na praksu ad hoc održavanja (trpeljivosti) ili izuzeća, i omogućava lakše poređenje među potencijalnim učesnicima sandbox-a. Cilj je da se obezbijedi nadgledani prostor u kome nadležni organi i firme mogu bolje razumjeti mogućnosti i rizike koje donose inovacije. Kroz fazu testiranja je moguće procijeniti njihov regulatorni tretman i održivost inovativnih rješenja, a posebno u pogledu njihove primjene i njihove usklađenosti sa regulativom i zahtjevima nadzornih tijela.

Četvrto, mogao bi biti usvojen formalni pristup, u kome bi se ili postojeći propisi reformisali ili razvili novi propisi kako bi se obezbijedio odgovarajući i uravnotežen okvir za nove članove i nove aktivnosti. Ovaj je do sada bio ograničen samo na određene oblasti kao što su kreditne platforme, grupno finansiranje, i platne transakcije.⁵

ANALIZA REGULATIVE U EU

Evropska unija aktivno radi na poboljšanju regulatornog okvira za FinTech industriju. Evropska uprava za hartije od vrednosti i tržišta (ESMA) je glavno tijelo odgovorno za inicijative za promovisanje ulaganja u finansijski sektor. Pored toga, neke zemlje imaju svoje domaće regulatore za strane i domaće finansijske kompanije. Na primjer, ACPR i AMF u Francuskoj, BaFin u Nemačkoj i tako dalje. AMF⁶ i ACPR⁷ su primarni finansijski regulatori u Francuskoj. U svojstvu regulatora tržišta akcija, AMF je odgovoran za nadzor finansijskih tržišta i investicionih firmi. dok je ACPR, nezavisno administrativno tijelo pod centralnom bankom, Banque de France, i nadgleda bankarski sektor i sektor osiguranja. AMF i ACPR rade u saradnji sa EBA-om, koja je donijela sveobuhvatan pristup korišćenju računarstva u oblaku od strane finansijskih institucija u EU, Preporuke o outsourcingu dobavljačima usluga u oblaku⁸. U Francuskoj postoji nekoliko zahtjeva

---

⁵ <https://fren.org.rs/wp-content/uploads/2019/03/Osvrt-1.pdf>

⁶ <https://www.amf-france.org/fr>

⁷ <https://acpr.banque-france.fr/>

⁸ <https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1848359/c1005743-567e-40fc-a995-d05fb93df5d1/Draft%20Recommendation%20on%20outsourcing%20to%20Cloud%20Service%20%20%28EBA-CP-2017-06%29.pdf>

i smjernica kojih finansijske institucije treba da budu svjesne kada premještaju operativne funkcije u oblak:

Opšta uredba AMF-a⁹ postavlja pravila i procedure za sprovođenje finansijskog zakonodavstva. Konkretno, član 313-75 postavlja uslove koji se moraju odraziti u ugovorima koje finansijske institucije sklapaju sa dobavljačima usluga u oblaku.

ACPR je objavio Rizike povezane sa računarstvom u oblaku¹⁰, koji podstiče organizacije pod nadzorom ACPR-a da preduzmu odgovarajuće mjere za upravljanje rizikom kada prenesu poslovne funkcije u oblak.

U određenim slučajevima, regulisane institucije moraju da obavijeste AMF i ACPR u vezi sa materijalnim ugovorima o spoljnom poslovanju, posebno ako imaju potencijal da značajno utiču na njihovo poslovanje.

U zavisnosti od svog poslovnog modela, FinTech kompanije u Njemačkoj takođe zahtjevaju ovlašćenje od BaFin-a i moraju da ispune relevantne nadzorne zahtjeve. BaFin¹¹ radi u javnom interesu. Njegov primarni cilj je da obezbijedi pravilno funkcionisanje, stabilnost i integritet njemačkog finansijskog sistema. Kako bi FinTech kompanijama pružio uvod u niz pitanja obuhvaćenih nadzorom, BaFin-ova veb sajt¹² nudi prilagođene, kompaktne informacije za FinTech kompanije koje se bave pitanjima u vezi sa najčešće korišćenim FinTech poslovnim modelima u ovom trenutku.

Na nivou EU ne postoji jedinstveni zakonski okvir koji reguliše sve aspekte FinTech-a. Zavisno od oblasti FinTech-a različiti zakoni se primjenjuju na različite usluge i servise FinTech-a.

Tako u EU postoje oblasti u kojima države članice mogu da primjenjuju svoja ili manje stroga pravila na nacionalnom nivou (npr. peer-to-peer pozajmljivanje i virtuelne valute) što dovodi do podijeljenosti tržišta. Takođe, može dovesti do sprječavanja širenja poslovanja preko granica, ili stvara neujednačen teren za igru i mogućnosti arbitraže, podstičući kompanije da dobijaju dozvole u manje restriktivnim jurisdikcijama kako bi se minimizirala birokratija dok posluju na međunarodnom nivou.

Evropska komisija je u martu 2018. usvojila akcioni plan za FinTech da bi finansijska tržišta bila integrisanija, sigurnija i lakša za pristup zahvaljujući koracima koje je Komisija zacrtala u svom FinTech akcionom planu. Plan će pomoći finansijskoj industriji da iskoristi brz napredak u tehnologiji kao što je blokčejn i druge IT aplikacije i da ojača sajber otpornost.

---

⁹ https://www.amf-france.org/sites/default/files/pdf/63470/en/GR-into-force-from-20180103-to-08-03-2018_notes.pdf?1657402900

¹⁰ <https://acpr.banque-france.fr/sites/default/files/medias/documents/201307-the-risks-associated-with-cloud-computing.pdf>

¹¹ https://www.bafin.de/EN/DieBaFin/diebaфин_node_en.html

¹² www.bafin.de

Grupa eksperata Evropske komisije (ROFIEG) je 13. decembra 2019. godine objavila finalni izvještaj sa 30 preporuka¹³ za stvaranje prilagodljivog okvira za pružanje finansijskih usluga uz pomoć tehnologije (FinTech-a) u EU, imajući u vidu FinTech akcioni plan.¹⁴

Platne usluge

Da bi stvorila jedinstveno tržište platnih usluga (SEPA), EU je 2007. godine donijela Direktivu - Payment Service Directive (PSD 1) (Directive 2007/64/EC) koja je uspješno harmonizovala kartična i bankarska plaćanja.

Direktivom 2007/64/EZ o platnim uslugama na unutrašnjem tržištu (PSD1) su u Evropskoj uniji po prvi put uređene platne usluge i prvi put su donijeta jedinstvena pravila za cijelo evropsko privredno područje.

PSD1 predstavljala je pravni osnov za implementaciju SEPA projekta (Single European Payment Area), t.j. projekta za uspostavljanje jedinstvenog platnog prostora koji se fokusirao na eliminisanje razlika između nacionalnih i prekograničnih platnih transakcija.

Kako bi odgovorila tehnološkom razvoju i bolje zaštitila potrošače, 2013. godine EU je prepoznala potrebu za prilagođavanjem/ažuriranjem PSD direktive tehnološkim inovacijama i donijela PSD 2 (Directive (EU) 2015/2366) koja je zamijenila PSD 1.

PSD 2 je stupila na snagu 12.01.2016. sa rokom za implementaciju koji je trebao biti 13.01.2018. godine ali nakon više odlaganja zvanično je implementirana u svim članicama EU u decembru 2020. godine.

Direktivom PSD2 platne usluge su proširene to jest, utvrđene su dvije nove usluge, i to: usluge iniciranja plaćanja, i usluge pružanja informacija o računu za plaćanje. Takođe, PSD2 je omogućio pojavu novih učesnika u platnom prometu takozvane treće strane TPPs (Third-party service providers): pružaoci usluga iniciranja plaćanja (PISP – Payment initiation service providers) i pružaoci usluga pružanja informacija o računu (AISPs – account information service providers). Banke moraju da otvore svoje aplikacione programske interfejsje (API) trećim licima tj. nebankarskim stranama, FinTech kompanijama.

Evropska komisija je u novembru 2017. godine usvojila Regulatorne tehničke standarde (RTS)¹⁵ koji regulišu komunikaciju između strana, koji su u primjeni od 2019.godine. U skladu sa

---

¹³https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/191113-report-expert-group-regulatory-obstacles-financial-innovation_en.pdf

¹⁴ https://ec.europa.eu/info/publications/180308-action-plan-fintech_en

¹⁵ RTS su pripremile EBA - Evropsko nadzorno tijelo za bankarstvo i Evropska centralna banka (ECB)

navedenim pravilima, banke moraju da podese svoje komunikacione kanale tako da dozvole trećim licima da pristupe računima klijenata .

Ključne prednosti PSD 2 su “otvaranje” banaka putem API-ja trećim stranama, višefaktorska bezbjednosna autentifikacija, dodatno unaprijeđuje i zaštita korisnika platnih usluga, blagovremeno rješavanje žalbi.

Zaštita podataka i potrošača

Regulativa za opštu zaštitu podataka GDPR - General Data protection Regulation (EU) 2016/679 je stupila na snagu 2016. godine, i zamijenila je prethodnu Direktivu (Direktive 95/46/EC). Ova regulativa se primjenjuje od maja 2018. godine.

Kao jedna od ključnih preporuka Izvještaja 30 preporuka je neophodnost usklađivanja propisa o podacima i privatnosti sa mogućnostima i rizicima koje nudi FinTech. Ovo uključuje uputstva o primjeni GDPR zahtjeva (brisanje, saglasnost) u vezi sa DLT/blokčejni AI testiranjem, kao i mogućnost dijeljenja podataka (izvan PSD2 podataka o plaćanju) u realnom vremenu po nalogu korisnika.

Kripto imovina i distributivna knjiga DL

Kripto imovina su digitalna sredstva evidentirana u distribuiranoj knjizi i glavna su primjena blokčejn tehnologije. Postoji veliki izbor kripto imovine uključujući kripto valute ili virtuelne valute, stabilne coin-e i digitalne tokene.

Obje ESMA i EBA su 9. januara 2019. pojedinačno objavile izvještaje o trenutnoj i budućoj regulaciji tržišta kripto-imovine u EU.

ESMA-in izvještaj Advice to the EU Institutions¹⁶, smatra da se većina kripto imovine može kvalifikovati kao finansijski instrumenti u skladu sa MiFID II Direktivom - Tržišta u Direktivi o finansijskim instrumentima (MiFID II). Međutim izvjestan broj kripto imovina ne spada u trenutni finansijski regulatorni okvir.

Izveštaj EBA se fokusira na primjenljivost Direktive o elektronskom novcu i PSD II i razmatra pitanja koja se javljaju u kontekstu provajdera novčanika sa kripto-imovinom i platformi za trgovanje kripto-imovinom.

Na osnovu ESMA Izvještaja, Evropska komisija je u septembru 2020. godine iznijela dva zakonska prijedloga¹⁷ o kripto imovini, odnosno prijedlog uredbe za pilot režim za DLT

---

¹⁶ https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma50-157-1391_crypto_advice.pdf

¹⁷ https://ec.europa.eu/info/publications/200924-digital-finance-proposals_en

(distributivne knjige) tržišne infrastrukture (pilot režim) i prijedlog uredbe o tržištima kripto imovine-CA (MiCA). Ova dva prijedloga razlikuju onu kripto imovinu koja je već regulisana zakonodavstvom EU i druge kripto imovine. Za prvi, pilot režim ima za cilj da omogući učesnicima na tržištu i regulatorima da steknu iskustvo sa DLT u kontrolisanom okruženju. Za prethodno neregulisanu kripto imovinu, MiCA regulativa postavlja stroge zahtjeve za izdavaoce kripto imovine i pružaoce usluga kripto imovine.¹⁸

Grupno finansiranje – Crowdfunding

U martu 2018. godine Evropska komisija je usvojila prijedlog uredbe o crowdfundingu kako bi omogućila provajderima da na lakši način funkcionišu u okviru EU.

Kako bi dopunila novu uredbu o crowdfundingu, Komisija je usvojila i prijedlog Direktive o izmjenama i dopunama Direktive 2014/65/EU o tržištima finansijskih instrumenata (MiFID 2). Prateći prijedlog Direktive mijenja obim MiFID 2, dodajući pružaoce usluga grupnog finansiranja ovlašćenih prema predloženoj uredbi na listu izuzeti subjekti na koje se ne primjenjuje djelokrug Direktive. ESMA-in fokus je na crowdfunding koji uključuje ulaganja, za razliku od donacija, nenovčane nagrade ili ugovora o zajmu.

ESMA je u decembru 2014. objavila Mišljenje nacionalnim nadležnim tijelima i savjete za Evropski parlament, Vijeće i Komisiju. Nakon savjeta, Evropska komisija je predstavila prijedlog uredbe o pružaoциma usluga crowdfundinga, koji su usvojili Evropski parlament i Vijeće u oktobru 2020 Regulativa (EU) 2020/1503. Nova uredba će omogućiti platformama da se prijave za pasoš EU na osnovu jedinstvenog skupa pravila. Po prvi put će se postaviti usklađen okvir za pružanje usluga crowdfundinga širom EU i donijeće pravnu sigurnost širom EU.

Nova regulativa mijenja postojeću regulativu (EU) 2017/1129 i Direktivu (EU) 2019/1937.

Uredba o crowdfundingu predstavlja prvi put uniformisani, direktno primjenjivi set pravila za pružaoce usluga grupnog finansiranja (crowdfunding) koji su osnovani na području Evropske unije, a odnosi se na pružaoce usluga grupnog finansiranja koje je zasnovano na pozajmljivanju (engl. lending based) ili na sticanju vlasničkih udjela (engl. equity based). Uredba se ne primjenjuje na ostale vrste grupnog finansiranja, kao što je ono temeljeno na nagradama, donacijama ili kada se kao vlasnici projekta pojavljuju fizičke osobe – potrošači. Navedeni propisi dio su projekta Unije tržišta kapitala koji ima za cilj olakšati pristup novim izvorima finansiranja.

Naime, Uredbom se otvara mogućnost za prekogranično djelovanje platformi za grupno finansiranje, a time i prikupljanje kapitala od puno većeg broja ulagatelja. Takođe, usklađuju se minimalni zahtjevi koje pružaoци moraju ispuniti kada djeluju na matičnom tržištu i u drugim državama članicama. Cilj Uredbe je povećati pravnu sigurnost kroz zajednička pravila o zaštiti investitora, unutar jedinstvenog evropskog tržišta.

---

¹⁸ <https://www.esma.europa.eu/risk-analysis/financial-and-technological-innovation#title-paragrah-3>

Uredbom se reguliše pitanje odobrenja za rad i nadzor rada takvih platformi, pitanje zaštite klijenata, transparentnosti i promovisanih sadržaja u vezi sa pružanjem usluge grupnog finansiranja, bonitetni zahtjevi, uloga nacionalnih nadzornih tijela te koordinacija od strane Evropskog nadzornog tijela za vrijednosne papire i tržišta kapitala (ESMA) te se propisuju administrativne mjere i sankcije.

Odredbe Uredbe primjenjuju se na sve pružaoce usluga grupnog finansiranja bez izuzetaka za platforme koje nemaju prekograničnu aktivnost. Uredbom su pokrivene ponude projekata koje se nude na platformi uz ograničenje u visini do pet miliona eura na nivou svih ponuda jednog vlasnika projekta u okviru 12 mjeseci. Preduzetnicima se otvaraju mogućnosti prikupljanja kapitala i putem prodaje udjela u društvima ograničene odgovornosti koji će trebati zadovoljiti određene uslove prenosivosti dok će potencijalni ulagatelji i putem usluga individualnog upravljanja portfoliom zajmova dobiti priliku ulaganja u zajmove preduzeća.

Investicionim društvima i kreditnim institucijama licenciranim prema Zakonu o tržištu kapitala biće dozvoljeno obavljanje usluga grupnog finansiranja u skladu sa odredbama Uredbe, zbog čega dolazi do izmjena Direktive MiFID II, a kako bi se izbjegla primjena dvostrukih pravila na pružaoce tih usluga i osigurali ravnopravni uslovi između svih učesnika.

Oblast osiguranja - InsurTech

Evropsko nadzorno tijelo za osiguranje i penzijsko osiguranje - EIOPA je uspostavila radnu grupu InsurTech Task Force (ITF) koja se bavi problemima koji proizilaze iz InsurTecha za analizu upotrebe velikih podataka putem (re)osiguranja preduzeća i posrednika.

On mapira inicijative preduzete na nacionalnom nivou u ovoj oblasti, u cilju uspostavljanja efikasnih i efektivnih nadzornih praksi. U kasnijoj fazi, ITF će se takođe fokusirati na konvergenciju nadzora i istražiti koristi i rizike koji se javljaju od upotrebe blokčejna i pametnih ugovora u oblasti osiguranja.

U junu 2021. godine EIOPA je objavila Izvještaj¹⁹ svoje ekspertske grupe o principima upravljanja vještačkom inteligencijom (AI) za etičku i pouzdanu vještačku inteligenciju u evropskom sektoru osiguranja.

Izvještaj nije obavezujućeg karaktera i ima za cilj da pomogne osiguravajućim kompanijama pružajući smjernice o tome kako da implementiraju ključne principe u praksi tokom životnog ciklusa aplikacije vještačke inteligencije.

EIOPA će koristiti ove nalaze da identifikuje moguće nadzorne inicijative u ovoj oblasti uzimajući u obzir tekući razvoj na nivou EU u vezi sa digitalizacijom i vještačkom inteligencijom.

---

¹⁹ <https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/publications/reports/eiopa-ai-governance-principles-june-2021.pdf>

U izvještaju iz januara 2019, ESAs je navela da nedostatak saradnje između finansijskih regulatora širom EU bi mogao da ometa preduzeća da prošire svoje inovativne FinTech usluge izvan nacionalnih granica. Iz tih razloga nadležni organi u EU uspostavili su takozvane „fasilitatore za inovacije“ koji imaju oblik inovacionih centara i regulatornih sandbox-ova.

Inovacioni centri: pružaju namjensku tačku za kontakt za firme koje tu mogu da postavljaju pitanja vezana za FinTech nadležnim organima i da traže neobavezujuće smjernice o usklađenosti inovativnih finansijskih proizvoda, finansijskih usluga ili poslovnih modela sa zahtjevima za licenciranje ili registraciju i regulatorna i nadzorna očekivanja.

Regulatorni sandbox-ovi: pružaju šemu koja omogućava firmama da testiraju, u skladu sa posebnim planom testiranja dogovorenim i nadgledanim od strane nadležnog autoriteta, inovativni finansijski proizvod, finansijske usluge ili poslovni model. Sandbox takođe može da podrazumijeva korišćenje zakonom predviđenih diskrecionih prava od strane relevantnog supervizora (uz korišćenje u zavisnosti od relevantnog primjenljivog prava EU i nacionalnog prava) ali Sandbox-ovi ne podrazumijevaju neprimjenjivanje regulatornih zahtjeva koji se moraju primijeniti kao rezultat prava EU.

Prema navedenom Izvještaju²⁰ većina članica EU je formirala inovacione HUB-ove, a vrlo mali broj je razvio regulatorne Sandbox-ove, a u nekim su čak zastupljena oba tipa inovacionih fasilitatora. U prilogu dokumenta nalazi se Lista regulatornih Sandbox-ova i inovacionih HUB-ova po zemljama i oblastima djelatnosti.

Sajber bezbjednost

U oblasti sajber bezbjednosti i zbog straha od sajber napada i njihovog eventualnog uticaja na finansijsku stabilnost, ESMA i druge ESA su u aprilu 2019. objavile zajednički savjet o dvijema temama u vezi sa sajber-bezbjednošću:

- Savjet o zakonodavnim poboljšanjima u vezi sa zahtjevima upravljanja IKT – informacionim i komunikacijskim tehnološkim rizikom u finansijskom sektoru EU;
- Savjet u vezi sa koherentnim okvirom za testiranje sajber otpornosti na nivou EU za značajne učesnike na tržištu i infrastrukturu u okviru cijelog finansijskog sektora EU.

Evropska Komisija je u septembru 2020. predložila Zakon o digitalnoj operativnoj otpornosti (DORA). Predložena uredba DORA ima za cilj jačanje informacione i sajber bezbjednosti u finansijskom sektoru. U decembru 2020. ESMA je objavila Smjernice o angažovanju spoljnih saradnika dobavljačima usluga u oblaku. Smjernice imaju za cilj da pomognu firmama i nadležnim

---

²⁰ <https://www.esa.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/2545547/154a7ccb-06de-4514-a1e3-0d063b5edb46/JC%202018%2074%20Joint%20Report%20on%20Regulatory%20Sandboxes%20and%20Innovation%20Hubs.pdf?retry=1>

organima da identifikuju, upravljaju i nadgledaju rizike koji proizilaze iz aranžmana spoljnih poslova u oblaku.²¹

Takođe, u 5 najvažnijih preporuka Izvještaja²² koji je objavila Evropska Komisija sa 30 preporuka za regulative, inovacije i finansije, naglašava okončanje regulatorne fragmentacije, posebno u oblasti CDD-a (customer due diligence) i KYC-a (know your customer) koja se smatra najvažnijom preprekom za jedinstveno pružanje FinTech usluga.

ANALIZA REGULATIVE U CRNOJ GORI I KLJUČNE INSTITUCIJE

Crna Gora je prepoznala značaj FinTech industrije i uspostavljanje uslova za njen ulazak u Crnu Goru, a u tom pogledu ključne institucije su već preduzele određene korake.

Kao ključne institucije za regulisanje i nadzor crnogorske regulative za FinTech se izdvajaju:

- Ministarstvo finansija,
- Centralna Banka Crne Gore,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije – Sektor za finansijsko obavještajne poslove (finansijsko obavještajna jedinica),
- Komisija za tržište kapitala,
- Agencija za nadzor osiguranja,
- Ministarstvo javne uprave
- ICT Cortex - kao zajednica privatnih IT kompanija u Crnoj Gori zainteresovanih za razvoj poslovanja u sferi FinTecha.

Zakon o blokčejn tehnologiji i kripto imovini

Ministarstvo finansija je, u skladu sa usvojenim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva finansija, u julu 2021. godine osnovalo dva nova direktorata: Direktorat za blokčejn i kripto valute i Direktorat za finansijskim sistem i finansijske tehnologije (FinTech).

Direktorat za blokčejn i kripto valute ima zadatak da vodi politike, uspostavlja zakonski i regulatorni okvir kojim se reguliše rudarenje i upotreba kripto valuta i blokčejn tehnologija,

---

²¹ <https://www.esma.europa.eu/risk-analysis/financial-and-technological-innovation#title-paragrah-4>

²² https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/191113-report-expert-group-regulatory-obstacles-financial-innovation_en.pdf

otklanjanje regulatornih i administrativnih prepreka za uspostavljanje i upotrebu kripto valuta i blokčejn tehnologija.

Dok Direktorat za finansijski sistem i finansijske tehnologije (FinTech), tj. Direkcija za finansijske tehnologije, u okviru njega, ima za zadatak da priprema zakone i druge propise neophodne za uvođenje finansijskih tehnologija, izradu razvojnih strategija za uvođenje i regulaciju finansijskih tehnologija u saradnji sa regulatorima finansijskog tržišta.

Ministarstvo finansija radi na pripremi Zakona o blokčejn tehnologiji i kripto imovini koji je u radnoj fazi i dat je na razmatranje.

Početak marta 2022. godine u Podgorici je u okviru Projekta za borbu protiv ekonomskog kriminala u Crnoj Gori održana Radionica o regulatornom okviru za virtuelnu imovinu i pružaoce usluga u toj oblasti. Radionici su prisustvovala nadležne institucije za regulisanje Zakona i privatni sektor. Cilj radionice je bio predstavljanje komentara na nacrt zakona i razmatranje preporuka za njegovo unapređenje.

Fokus je stavljen na ublažavanju rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u toj oblasti, uslove za licenciranje i registraciju za pružaoce usluga u ovoj oblasti, kao i institucionalni okvir i kapacitete za nadzor ovog sektora.

Preporuke:

1. Potrebno je regulisati oblast kripto valuta ili posebnom regulativom ili kroz postojeći regulatorni okvir u dijelu Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

Zemlje se obično odluče ili da oblast blokčejna i kripto imovine regulišu posebnim zakonom ili kroz postojeće zakone. U većini zemalja u EU je ova oblast regulisana kroz postojeće zakone, mada je Evropska komisija u septembru 2020. godine iznijela dva zakonska prijedloga o kripto imovini, odnosno prijedlog uredbe za pilot režim za DLT (distributivne knjige) tržišne infrastrukture (pilot režim)²³ i prijedlog uredbe o tržištima kryptoimovine- CA (MiCA)²⁴.

Nepostojanje regulative koja precizno definiše pojmove, prava i obaveze vezane za kripto valute, onemogućava poslovanje kompanijama koje žele da se bave trgovinom kripto valutama u Crnoj Gori. Većina poslovnih banka odbija da uspostavi poslovni odnos (otvaranje računa) sa kompanijom čija je to djelatnost ili ne dozvoljavaju izvršenje transakcija čiji je osnov prenosa prodaja odnosno kupovina kripto valuta. Trenutna zakonska regulativa je takva da ova vrsta djelatnosti spada u visoko rizične poslove sa strane sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

---

²³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020PC0594>

²⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020PC0593>

Potrebno je posebnim podzakonskim aktima definisati držanje novčanih sredstava kod banaka, kako za novčana sredstva korisnika tako i za novčana sredstva pružaoca usluga kripto valuta.

2. Važećim poreskim propisima nijesu obuhvaćeni prihodi od kripto valuta kao oporeziva kategorija. Zbog svoje specifičnosti u formalnom, sadržinskom i zakonodavnom smislu, nije moguće podvesti ovu vrstu ostvarene dobiti pod neku od već postojećih kategorija u crnogorskom zakonodavstvu.

Ukoliko bi se kripto valuta smatrala robom, odnosno imovinom, po zakonu, ista podliježe plaćanju PDV-a, kao i svaka druga roba. S druge strane, EU već ima zauzet stav da kriptovalute nijesu imovina podložna plaćanju PDV-a, te je očekivano da i Crna Gora, koja je u pristupnim pregovorima i u postupku usklađivanja zakonodavne regulative sa regulativom EU, zauzme isti stav kroz donošenje zakonskih propisa.

Primjeri dobre prakse

U regionu je **Srbija** prva usvojila poseban Zakon o digitalnoj imovini²⁵ koji je stupio na snagu u julu 2021. godine. Nadležnost za licenciranje i nadzor nad poslovanjem sa digitalnom imovinom imaju Komisija za hartije od vrednosti i Narodna banka Srbije (NBS). Osim definisanja osnovnih pojmova, zakon reguliše i oblast izdavanja, trgovine i pružanja raznih usluga povezanih sa digitalnom imovinom u Srbiji. Kao takav, pružiocima usluga povezanih sa kripto valutama pruža jasan okvir po kome mogu da posluju.

Dozvolu za pružanje usluga povezanih s virtuelnim valutama izdaje Narodna banka Srbije.

Digitalna imovina je do usvajanja novog zakona u Srbiji bila isključivo regulisana Zakonom o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

U obrazloženju novog zakona navodi se: Pojam korisnika digitalne imovine treba razlikovati od pojma imaoca digitalne imovine koji je širi i obuhvata i lice koje je steklo digitalnu imovinu nezavisno od poslovnog odnosa uspostavljenog s pružaocem usluga povezanih s digitalnom imovinom ili transakcije izvršene preko tog pružaoca (npr. Lice koje je steklo digitalnu imovinu tzv. rudarenjem)"²⁶

U Zakonu o digitalnoj imovini navodi se da rudarenje kripto valuta nije zabranjeno, jer se time "ne stvara obligacioni odnos između lica niti to predstavlja određenu uslugu".

"Sticanje digitalne imovine učestvovanjem u pružanju usluge računarskog potvrđivanja transakcija u informacionim sistemima koji se odnose na određenu digitalnu imovinu (tzv. rudarenje digitalne

---

²⁵ https://nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/propisi/zakoni/digitalna_imovina.pdf

²⁶ https://rsjp.gov.rs/upload/1607078060335_Obrazlo%C5%BEenje%20Nacrta%20zakona%20o%20digitalnoj%20imovini_131120_%C4%8CistaVerzija%20-%20Copy.pdf

imovine) je dozvoljeno, a na sticaoce se, prilikom tog sticanja, ne primenjuju odredbe ovog zakona."²⁷

Odredbe Zakona ne primjenjuju se na sticanje digitalne imovine rudarenjem, kao ni na izdavanje elektronskog novca i pružanje usluga u vezi sa njim na koji se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuju pružanje platnih usluga i izdavanje elektronskog novca.

U Srbiji, u nekoliko gradova (Beograd, Niš, Novi Sad...) postoje automati preko kojih se mogu za gotovinu kupovati i prodavati kripto valute. Pitanje kriptomata u Srbiji regulisano je Zakonom o digitalnoj imovini. U članu 2 stav 1 tačka 7 stoji: "kriptomat jeste automatska mašina preko koje se obavljaju kupovina i prodaja digitalne imovine za novčana sredstva ili zamjena digitalne imovine za drugu digitalnu imovinu". Znači, Zakon reguliše/prepoznaje da se na kriptomatu mogu kupiti/prodati za tradicionalnu valutu kao i da se jedna digitalna imovina (kripto valuta ili digitalni token) može zamijeniti za drugu. Na kriptomatima postavljenim u Srbiji trenutno se može obaviti kupovina Bitcoina (BTC), Litecoina (LTC) i Etheruma (ETH), dok je moguće prodati Bitcoin (BTC) i Litecoin (LTC). Naravno, sve trgovine se obavljaju uz određenu proviziju u skladu sa Tarifnikom²⁸, za kupovinu 5,7% od iznosa transakcije + 500 RSD, a za prodaju 5,7% od iznosa transakcije + 250 RSD. Lokacije kriptomata u Srbiji mogu se pretražiti na zvaničnom veb sajtu kompanije MCM 965 DOO Beograd²⁹. Kako se nezvanično može saznati, u Crnoj Gori postoji ATM kriptomat na lokaciji u Tivtu.³⁰ Trenutna regulativa ne reguliše ovo pitanje i samim tim ne propisuje ni uslove poslovanja, kao ni kaznene odredbe za nepoštovanje regulative.

Zakon o digitalnoj imovini prati niz odluka iz oblasti digitalne imovine koje se mogu naći na sajtu Narodne banke Srbije.³¹

Slovenija tj. Finansijska uprava Slovenije (Furs) upozorila je da rudarenje kripto valuta i trgovina predstavljaju aktivnosti koje moraju biti propisno registrovane i oporezovane.

Slovenija je rudarenje krpto valuta klasifikovala kao jednu od djelatnosti obrade podataka i srodnih djeltanosti, a trgovina krpto valutama je svrstana među neklasifikovane prateće poslovne aktivnosti.

Ono lice koje ne obavlja djelatnost, ne plaća kapitalnu dobit od prodaje virtualnih valuta. Ako pojedinac obavlja djelatnost, mora platiti porez kao i svaki drugi trgovac ili društvo, zavisno od oblika poslovanja koji koristi.

---

²⁷ https://nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/propisi/zakoni/digitalna_imovina.pdf

²⁸ <https://ecd.rs/wp-content/uploads/2022/01/ECD-Tarifnik-5.5.2022..pdf>

²⁹ <https://ecd.rs/en/crypto-atm/>

³⁰

<https://www.globimmo.net/en/bitcoin/near/cl/tivat/ChIJxeAmNX4xTBMRxWVle40oZHU#42.43035|18.69873|13>

³¹ <https://nbs.rs/sr/drugi-nivo-navigacije/propisi/propisi-di/>

Regulativa u oblasti platnih usluga – Zakon o platnom prometu

Centralna banka Crne Gore je prepoznala značaj FinTech-a i njegovog uticaja na finansijske usluge i u julu 2021. godine osnovala CBCG FinTech Hub – Regulatorni inovacioni centar, kao mjesto na kome će FinTech sektor i poslovne banke moći da predstave svoje inovacije i traže stav i tumačenje Centralne banke Crne Gore o pitanjima koja su u njenoj nadležnosti, a vezana su za inovacije iz oblasti finansijskog poslovanja i platnih usluga. CBCG FinTech Hub je otvoren za konsultacije prema svim FinTech kompanijama, bilo da posluju u Crnoj Gori ili inostranstvu. Zainteresovani mogu kontaktirati CBCG FinTech HUB putem obrasca na linku <https://fintechhub.cbcg.me/me/kontakt>.³²

Na FinTech konferenciji CBCG održanoj 22.10.2021 na temu „Uticaj FinTech-a na budućnost bankarskih i finansijskih usluga“, Centralna banka Crne Gore, tadašnje Ministarstvo finansija i socijalnog staranja i tadašnje Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija postavili su razvoj finansijskih tehnologija visoko na listi svojih prioriteta.

Konferenciju je organizovala CBCG u saradnji sa ICT Cortexom i Udruženjem banaka Crne Gore, a nakon iste je zvanično otpočeo i prvi CBCG FinTech Hakaton na temu „Budućnost digitalnih bankarskih i platnih servisa u Crnoj Gori“. Organizacijom FinTech Hackatona CBCG nastoji da promoviše i podstakne inovacije u domenu digitalnog bankarstva, te da i na ovaj način da svoj doprinos finansijskoj edukaciji u oblasti digitalnih bankarskih i platnih servisa, da podstakne kreativne i inovativne ideje za primjenu savremenih tehnologija u bankarskom poslovanju, sa posebnim fokusom na domen otvorenog bankarstva i platnih usluga.

U Crnoj Gori je trenutno na snazi Zakon o platnom prometu (Sl. list Crne Gore br. 62/13, 6/14) koji je stupio na snagu 01.01.2015. godine i koji je usklađen sa PSD1 Direktivom.

U januaru 2016. je u EU stupila na snagu Direktiva (EU) 2015/2366 o platnim uslugama na unutrašnjem tržištu (PSD2).

CBCG je donijela prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, koji će u potpunosti biti usklađen sa PSD2 direktivom i obezbijediće da pružanje platnih usluga u Crnoj Gori bude uređeno na isti način kao u državama članicama Evropske unije. Novi Zakon o platnom prometu je predat u skupštinsku proceduru. Ovaj zakon će omogućiti dvije nove platne usluge, i to: uslugu iniciranja plaćanja i uslugu pružanja informacija o računu za plaćanje.

Ovim zakonom će se omogućiti FinTech kompanijama da uđu na tržište Crne Gore, a banke će biti u obavezi da otvore svoje podatke prema licenciranim pružaocima usluge iniciranja plaćanja i pružaocima usluge informacija o računu za plaćanje i omoguće pristup računima klijenata kroz aplikacione programske interfejsse (Application program interfaces - API), kako bi mogli da pružaju platne usluge zasnovane na podacima kojima raspolažu te banke.

---

³² <https://fintechhub.cbcg.me/me/novosti/osnovan-cbcg-fintech-hub-regulatorni-inovacijski-centar>

Dakle, banke će morati da se prilagode i “otvore” i omogućće pristup podacima o korisnicima i njihovim nalogima. Pri tome, bezbjednost pružanja ovih usluga je strogo regulisana tako da podaci ili sredstva korisnika ne budu ugroženi.

Takođe, PSD2 je uvela stroge sigurnosne zahtjeve za iniciranje i obradu elektronskih platnih transakcija. Ova Direktiva obavezuje pružaoce platnih usluga da primjenjuju tzv. “snažnu autentifikaciju kupaca” (SCA – Strong Customer Authentication), kada platilac inicira elektronsku platnu transakciju, u cilju veće zaštite njihovih podataka i smanjivanja rizika od prevare. Prema tome, banke i drugi pružaoци platnih usluga će biti u obavezi da uspostave neophodnu infrastrukturu za snažniju autentifikaciju klijenata.

Donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu postiže se i sljedeće:

- stvaraju se pretpostavke za unapređenje regulatornog okvira iz oblasti platnog prometa, što će pozitivno uticati na pristupne pregovore za Poglavlje 4 - „Sloboda kretanja kapitala“;
- uvođenjem novih pružaoца platnih usluga podstiče se konkurentnost na tržištu platnih usluga, te se omoguććava dalji razvoj inovativnog mobilnog i internetskog platnog prometa;
- omoguććava se kupovina preko interneta i u situacijama kada potrošač nema platnu karticu;
- veća sigurnost za elektronska plaćanja i za pružaoce platnih usluga;
- unapređenje pravila o zaštiti potrošača kao korisnika platnih usluga;
- zadržavaju se do sada dostignuti visoki standardi i dobra rješenja iz važećeg regulatornog okvira;
- podsticanje na smanjenje cijena platnih usluga.

Predloženim zakonom se predviđa i donošenje značajnih podzakonskih akata Centralne banke, koji će, takođe, biti usklađeni sa relevantnim propisima Evropske komisije i Evropske centralne banke.

U tom smislu, nakon što će se zakonom pružaoци platnih usluga obavezati da uspostave okvir sa primjerenim mjerama ublažavanja i kontrolnim mehanizmima za upravljanje operativnim i sigurnosnim rizicima povezanim sa platnim uslugama koje pružaju, u okviru koga će biti dužni da uspostave i održavaju djelotvorne postupke upravljanja incidentima (uključujući otkrivanje i klasifikaciju značajnih operativnih i sigurnosnih incidenata), podzakonskim aktom će se detaljno urediti sigurnosne mjere za operativne i sigurnosne rizike i za izvještavanje o incidentima.

Takođe, posebno je značajan i podzakonski akt kojim će se utvrditi sigurnosni zahtjevi koje treba da ispune pružaoци platnih usluga za obezbjeđivanje pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničke i sigurne otvorene standarde komunikacije, koji će se donijeti u cilju:

- obezbjeđivanja odgovarajućeg nivoa sigurnosti korisnika platnih usluga i pružalaca platnih usluga, usvajanjem efikasnih i na riziku zasnovanih zahtjeva;
- obezbjeđivanja zaštite novćanih sredstava i lićnih podataka korisnika platnih usluga;
- obezbjeđivanja i održavanja fer tržišne konkurencije između pružalaca platnih usluga;

- obezbjeđivanja tehnološke neutralnosti i neutralnosti poslovnog modela;
- omogućavanja sredstava plaćanja koja su prilagođena korisniku, pristupačna i inovativna.

PODZAKONSKI AKTI KOJE TREBA DONIJETI ILI IZMIJENITI I DOPUNITI:

- 1) Odluka o sigurnosnim zahtjevima koje treba da ispune pružaoci platnih usluga za obezbjeđivanje pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničke i sigurne otvorene standarde komunikacije (član 56c stav 7), kojima se implementira Delegirana uredba Evropske komisije (EU 2018/389);
- 2) Odluka o minimalnom novčanom iznosu za osiguranje od profesionalne odgovornosti ili uporedivu garanciju za pružanje usluge iniciranja plaćanja (član 72 stav 6);
- 3) Odluka o minimalnom novčanom iznosu za osiguranje od profesionalne odgovornosti ili uporedivu garanciju za pružanje usluge informacija o računu (član 107a stav 4);
- 4) Odluka o metodi i načinu izračunavanja regulatornog kapitala platnih institucija (član 78 stav 4);
- 5) Odluka o načinu vođenja registra platnih institucija i registra institucija za elektronski novac (član 89 stav 4);
- 6) Smjernice o sigurnosnim mjerama za operativne i sigurnosne rizike povezane sa platnim uslugama (član 56a stav 3), kojima se implementiraju Smjernice EBA/GL/2019/04;
- 7) Smjernice na osnovu kojih pružaoci platnih usluga vrše klasifikaciju značajnih operativnih ili sigurnosnih incidenata i izvještavanju o tim incidentima (član 56b stav 4), kojima se implementiraju Smjernice EBA/GL/2021/03.

CBCG je u decembru 2021. godine najavila da će instant plaćanje u Crnoj Gori biti u funkciji najkasnije do kraja 2023. godine. Sistem instant plaćanja će građanima omogućiti da obavljaju platne transakcije na brz, bezbjedan i jednostavan način bez gotovog novca ili platnih kartica, dok će prodavci roba i usluga novac od prodaje imati odmah na raspolaganju u roku od 10 sekundi. Očekuje se tender za realizaciju prve faze projekta, koji će se finalizovati uz tehničku pomoć Svjetske banke. Paralelno sa aktivnostima na uvođenju instant plaćanja sprovodiće se i aktivnosti na standardizovanju nacionalnog QR koda što je preduslov za uvođenje inovacija u sistemu platnog prometa takođe uz tehničku pomoć Svjetske banke.

Preporuke:

1. Razvijanje regulatornog Sandbox-a u okviru Centralne banke Crne Gore koji će omogućiti inovatorima FinTech-a da testiraju svoja rješenja koja mogu izaći iz okvira postojećeg regulatornog okvira ali bez sankcija i pod nadzorom.

Uz podršku Svjetske banke, CBCG očekuje da će imati operativni regulatorni Sandbox postavljen do decembra 2022.

2. Uspostavljanje zakonske regulative za uvođenje instant plaćanja i plaćanja preko QR koda.

3. Kako su se zemlje EU prilikom uvođenja PSD2 Direktive našle pred velikim brojem nejasnoća i nedoumica vezanim za tehnička pitanja i nijesu bile u mogućnosti da prilagode svoje sisteme na vrijeme, potrebno je definisati jasno i precizno Tehničko uputstvo za implementaciju PSD2.

Primjeri dobre prakse

Slovačka je zemlja koja je napredovala nešto brže od drugih zemalja EU u primjeni PSD2 Direktive. Zvanični rok u EU za primjenu i prilagođavanje Regulatornim tehničkim standardima PSD2 bio je 14. septembra 2019. dok u Slovačkoj PSD2 postoji već 22 mjeseca ranije.

Prva radna integracija bila je između CSOB banke i Tatrabanke koje su saradivale na prikazivanju više računa iz različitih banaka u okviru jedne aplikacije.

Narodna banka Slovačke stvorila je Innovationa Hub za FinTech - centar za inovacije gdje FinTech (bilo slovačke ili međunarodne kompanije) mogu direktno da razgovaraju sa regulatorom o različitim slučajevima upotrebe – konkretno, koji zahtjevaju regulaciju/licencu, a koji ne. Od početka programa (proljeće, 2019.) za kratko vrijeme oko 30 projekata je održalo razgovore sa regulatorom.

Istraživanje slovačkog FinTech ekosistema koje je sproveo Ernst & Young 2019. godine pokazalo je da u Slovačkoj postoji oko 70 FinTech kompanija: oko 30% njih je u kripto prostoru i blokčejnu, 20% je fokusirano na transfere novca i plaćanja dok je još 20% fokusiran na peer-to-peer pozajmljivanje, crowdfunding, štednju i investicije. Ostali se prvenstveno bave obradom preduzeća, analitikom velikih podataka, osiguranjem i drugim.

Slovački bankarski sektor je jedan od najinovativnijih u Evropi i već dugo svojim klijentima pruža nova inovativna rješenja. Sljedeći korak je bilo uvođenje instant plaćanja koje je uvedeno u januaru 2022. godine.

Od zemalja regiona **Srbija** je 22. oktobra 2018. uvela Sistem za instant plaćanja – IPS NBS sistem čiji je operator Narodna banka Srbije. U IPS NBS sistemu izvršavaju se nalozi po osnovu instant plaćanja u pojedinačnom iznosu do 300.000 dinara.

Kao prednosti koje instant plaćanja donose u odnosu na dosadašnje načine plaćanja NBS je navela: plaćanje u režimu 24/7/365 sa svake lokacije i upotrebom različitih savremenih telekomunikacionih uređaja; novčana sredstva za nekoliko sekundi raspoloživa primaocu plaćanja; niži troškovi procesiranja transakcija male novčane vrijednosti; mogućnost kreiranja novih proizvoda i usluga; smanjenje troškova plaćanja i ostalo.

Takođe, pružaocima platnih usluga omogućeno je da svojim korisnicima ponude jednostavno izvršavanje instant plaćanja tako što platilac može prenijeti novčana sredstva korišćenjem „pseudonima“ primaoca plaćanja – npr. broja mobilnog telefona tog primaoca.

NBS je utvrdila i standardizovala specifikaciju IPS QR koda, koju primaoci plaćanja mogu koristiti na štampanim računima/fakturama i koja će se koristiti za instant plaćanja na prodajnim mjestima trgovaca.

Kreiranje Nacionalne FinTech strategije

Centralna banka Crne Gore je 28. marta 2022. godine objavila da počinje izrada Nacionalne FinTech strategije. U okviru priprema za početak rada na izradi Nacionalne FinTech strategije, u Centralnoj banci Crne Gore održana radionica pod nazivom “Istraživanje izvodljivosti i koordinacije inicijativa potrebnih za razvoj Nacionalne FinTech strategije”.

Centralna banka Crne Gore je, uz podršku EFSE-a, obezbijedila tehničku podršku za izradu Nacionalne FinTech strategije, u vidu angažmana eksperta međunarodne FinTech konsalting kuće Vedanvi iz Londona, gospodina Jaya Tikama.

Radionici, koju je Centralna banka Crne Gore organizovala u saradnji sa Evropskim fondom za jugoistočnu Evropu (European Fund for South East Europe – EFSE), prisustvovali su pored predstavnika Centralne banke Crne Gore i predstavnici Ministarstva finansija i socijalnog staranja, Ministarstva ekonomskog razvoja, Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija, Komisije za tržište kapitala i Agencije za nadzor osiguranja, kao i kompanija Finance in Motion GMBH.³³

Uzimajući u obzir pokretače, benefite i rizike koji su istaknuti na Radionici, svi učesnici su se jednoglasno usaglasili da je Nacionalna Fintech strategija potrebna, kao i za koordinaciju različitih inicijativa koje su već započete.

Takođe, svi učesnici su se usaglasili oko vitalnog značaja koordinisanog pristupa razvoju i implementaciji Nacionalne Fintech strategije. Učesnicima su predstavljene različite opcije za okvir upravljanja na nacionalnom nivou i opet jednoglasno, učesnici su izabrali strukturu za koju smatraju da bi bila najprikladnija u kontekstu Crne Gore. Naravno, bilo koja finalna struktura će zahtijevati značajno angažovanje i odobrenje zainteresovanih strana prije nego što bude finalizovana.

Učesnici smatraju se da je sadašnji Savjet za finansijsku stabilnost idealan postojeći organ da vodi inicijativu za sprovođenje Nacionalne FinTech strategije, a uzimajući u obzir inicijative koje su već u toku, Ministarstvo finansija se smatra najboljim ministarstvom koje bi preuzelo sveukupno rukovodstvo za olakšavanje razvoja i implementaciju FinTech strategije. Takav prijedlog je jednoglasno usvojen. Pored ovih nadležnosti potrebno je oformiti podkomitete i radne grupe koji će sprovoditi razne aktivnosti i zadatke za sprovođenje strategije.

---

³³ <https://www.cbcb.me/me/javnost-rada/aktuelno/saopstenja/pocinje-izrada-nacionalne-fintek-strategije?id=2052>

Radionica je bila prva faza u izradi Nacionalne strategije i dogovoreno je da se odmah pređe na drugu fazu projekta koja podrazumijeva niz koraka između ostalog, da se uspostavi vlasništvo nad strategijom kao i odredi budžet za njeno sprovođenje,³⁴

Preporuka – Svakako je izrada Nacionalne FinTech strategije neophodna za Crnu Goru pošto su već preuzete inicijative od različitih regulatora za implementiranje inovativne zakonske regulative, tako da bi strategija objedinila iste i dala jasnu viziju za dalji rad. Prilikom izrade strategije treba voditi računa o modelu koji će podržavati strategiju i regulative EU i neće negativno uticati na integraciju Crne Gore u EU.

Nacionalnu strategiju je potrebno da prati akcioni plan za kreiranje i implementaciju Nacionalne strategije sa jasno preciziranim radnim grupama koje je potrebno da se formiraju kao međuresorna tijela.

Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu – ZEIEP

U martu 2022. Ministarstvo javne uprave je objavilo Analizu pravnog okvira za razvoj elektronskih usluga koja je identifikovala izazove i dala konkretne smjernice i preporuke za ubrzanje digitalne transformacije, a koja je pripremljena kroz projekat ‘E-usluge i digitalna infrastruktura kao odgovor na COVID-19’, koji finansira EU, a sprovodi UNDP u saradnji sa Ministarstvom. Na sjednici održanoj 31.03.2022. Vlada je usvojila³⁵ Analizu pravnog okvira za razvoj elektronskih usluga i zadužila sva ministarstva da prilikom izrade propisa, u cilju digitalizacije prepoznaju pružanje usluga elektronskim putem, pri čemu im može poslužiti ova Analiza u kojoj su identifikovane normativne barijere i date preporuke za njihovo prevazilaženje.

Urađena je detaljna analiza pravnog okvira za 21 prioritetnu uslugu, sa aspekta opštih propisa koji su ključni za razvoj digitalizacije, kao i posebnih propisa kojima se bliže uređuje pružanje ovih usluga, kao i usaglašenosti sa Strategijom digitalne transformacije, a sve u cilju ubrzavanja procesa digitalne transformacije.

Između ostalih analiza je obuhvatila i Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu i dala konkretne preporuke. ZEIEP je usklađen sa relevantnom EU regulativom i to eIDAS regulativom br. 910/2014 od 23.07.2014. godine.

Članom 12 ZEIEP propisano da se elektronskom potpisu ne može osporiti punovažnost i prihvatljivost samo zato što (i) je u elektronskom obliku; ili zato što (ii) se ne zasniva na kvalifikovanom certifikatu za elektronski potpis. Dalje članom 13 ZEIEP navedeno je da organ vlasti odnosno pravno lice ne može odbiti prijem elektronskog dokumenta sa elektronskim potpisom ili naprednim elektronskim potpisom samo zato što je u elektronskom obliku. Štaviše, propisana je i prekršajna odredba za pravno lice, odnosno odgovorna lica u pravnom licu ili

³⁴ Prilog: FinTech Strategy Workshop 28. March 2022, Podgorica

³⁵ <file:///C:/Users/Ostali/Downloads/analiza-pravnog-okvira-za-razvoj-elektronskih-usluga-zakljucci.pdf>

organu vlasti ukoliko odbije da primi elektronski dokument sa elektronskim potpisom ili naprednim elektronskim potpisom, samo zato što je u elektronskom obliku.

Članom 14 ZEIEP-a propisano je da kvalifikovani elektronski potpis ima jednako pravno dejstvo kao svojeručni potpis, odnosno svojeručni potpis i pečat u odnosu na podatke u papirnom obliku i prihvatljiv je kao dokazno sredstvo u postupcima pred državnim organima, organima državne uprave, organima lokalne samouprave i lokalne uprave i pravnim licima koja vrše javna ovlašćenja.³⁶

Preporuka: Postoji nejasan stav oko zaključivanja ugovora elektronskim putem tj. izjednačavanja elektronske i pisane forme ugovora. tj. da li se na taj način poštuje odredba koja kaže da ugovor mora biti zaključen u pisanoj formi u Zakonu o obligacionim odnosima, npr.

Član 1169

(1) Ugovor o kreditu mora biti zaključen u pisanoj formi.

(2) Ništav je ugovor ako nije zaključen u pisanoj formi.

(3) Ugovorom o kreditu utvrđuje se iznos, kao i uslovi davanja, korišćenja i vraćanja kredita.

Neophodno je definisati pitanje pisane i elektronske forme i prihvatanja istih. Potrebno je dobiti jasan stav zakonodavnih institucija koji bi bio implementiran u Zakon o elektronskom dokumentu.

Možemo pogledati primjer Njemačkog građanskog zakonika³⁷ (član 126, 126a i 126b) u kome se jasno definiše i pravi razlika između pisane i elektronske forme i u posebnim članovima Zakona. definiše se način potpisivanja pojedinačnih formi kao i mogućnost zamjene pisane forme elektronskom.

Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma

Zakonom o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma uređuju se mjere i radnje koje se preduzimaju radi otkrivanja i sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Takođe se regulišu i poslovi, ovlašćenja i način rada organizacione jedinice (FOJ - finansijsko-obavještajna jedinica) Ministarstva unutrašnjih poslova, koja vrši te poslove i druga pitanja od značaja za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma.

U postojećem regulatornom okviru ne postoji zakon koji reguliše pitanje virtuelne imovine i provajdera - pružaoca usluga vezanih za virtuelnu imovinu. Iako Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma daje određene definicije virtuelne imovine, a koje nijesu definisane

---

³⁶ <file:///C:/Users/Ostali/Downloads/analiza-pravnog-okvira-za-razvoj-elektronskih-usluga.pdf>

³⁷ http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html#gl_p0378

nijednim drugim zakonskim i podzakonskim aktima, definisanje pitanja virtuelne imovine i pružaoca virtuelne imovine imperativ je za regulisanje.

U Zakonu o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma postoji definicija virtuelne valute:

Član 5

35) virtuelna valuta je digitalno iskazana vrijednost koju nije izdala Centralna banka Crne Gore ni državni organ, koja ne mora biti povezana sa konvencionalnom valutom, ali je fizička ili pravna lica prihvataju, kao sredstvo razmjene koje se može elektronski prenositi, čuvati ili kojim se može elektronski trgovati;³⁸

Samim tim nameće se da su vezano za pitanja virtuelne imovine prepoznati određeni visoki rizici u oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Kod poslovanja sa virtuelnim valutama uočen je povećan rizik prilikom konverzije virtualenih valuta u tradicionalne valute. Takođe, prilikom izvršavanja transakcija sa virtuelnim valutama postoji veći rizik od finansiranja terorizma u odnosu na tradicionalne valute zbog anonimnosti koje one omogućavaju.

Nacrtom novog Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma definicija je dopunjena i definiše se pojam virtuelne imovine. U Zakonu je definisano da pravna lica, privredna društva i fizička lica koja obavljaju djelatnost odnosno poslove vezane za izdavanje i upravljanje virtuelnim valutama, uključujući usluge mijenjanja virtuelnih valuta u konvencionalne valute i obrnuto su navedeni kao kategorija obveznika.

Usvajanje nove verzije Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma se očekuje do kraja 2022. godine.

Direktiva (EU) 2018/843³⁹ Evropskog parlamenta i Savjeta od 30. maja 2018. uvela je nove mjere, posebno za virtuelnu valutu kao što su: pravna definicija virtuelne valute, primjena istih AML propisa koji važe za finansijske institucije na virtuelne valute i njihovu razmjenu i Uredbu za provajdere berzi kriptovaluta i novčanika. Kao najvažnija izmjena i dopuna Direktive u dijelu virtuelnih valuta i novčanika izdvaja se to što se uvodi da se u obveznike sprovođenja mjera sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma uvode pravna i fizička lica koja se bave djelatnošću pružanja usluga razmjene virtuelnih valuta, kao i pružanja kastodi usluge novčanika moraju biti registrovani.

Ovim pitanjem intezivno se bavi i radna grupa FATF⁴⁰ kroz svoje Preporuke koje su priznate kao standard za sprječavanje pranja novca (SPN) i finansiranje terorizma (FT). Preporuke FATF definišu okvir mjera koje države treba da primjenjuju kako bi spriječile pranje novca i finansiranje terorizma, kao i finansiranje širenja oružja za masovno uništenje.

---

³⁸ <https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-sprjecavanju-pranja-novca-i-finansiranja-terorizma-2/>

³⁹koja mijenja Direktivu (EU) 2015/849 o sprječavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhe pranja novca ili finansiranja terorizma i vrši izmjene Direktiva 2009/138/EZ i 2013/36/EU

⁴⁰ Radna grupa za finansijsku akciju - FATF (engl. Financial Action Task Force) je nezavisno međuvladino tijelo koje se bavi razvojem i promocijom politika za zaštitu globalnog finansijskog sistema od pranja novca, finansiranja terorizma i finansiranja širenja oružja za masovno uništenje.

Preporuke FATF, stoga, definišu međunarodni standard koji države treba da sprovede putem mjera prilagođenih njihovim konkretnim okolnostima. Preporuka 15 FATF-a se tiče novih tehnologija.

U 2018. godini FATF je revidirao svoju Preporuku 15 o virtuelnoj imovini i pružaocima usluga virtuelne imovine (VASP) u nastojanju da spriječi da virtuelna sredstva postanu prijatna globalnoj finansijskoj stabilnosti. Finalizovane izmjene, objavljena tumačenja i prateće smjernice za pristup virtuelnoj imovini i pružaocima usluga virtuelne imovine zasnovan na riziku objavljeni su 2019.

U suštini, revidirana Preporuka zahtijeva između ostalog:

- Nadležnost mora primjeniti pristup zasnovan na riziku za rizike SPN/FT u vezi sa virtuelnom imovinom.
- VASP treba da budu licencirani/registrovani i da podliježu adekvatnoj regulativi i nadzoru.
- VASP mora da sprovede sveobuhvatnu analizu klijenata za jednokratne transakcije preko USD/EUR 1,000, i da podnosi izveštaje o sumnjivim transakcijam/aktivnostima.
- VASP treba da pribave informacije o nalogodavcu i korisniku transfera i da ih učine dostupnim nadležnim organima.

U Crnoj Gori međuresorno koordinacionog tijelo priprema analizu u vezi praćenja oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma u oblasti virtuelne imovine i pružaoca usluga u odnosu na virtuelnu imovinu (VA- virtual assets i VASP s- virtual assets providers) sa aspekta SPN/FT, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Radno tijelo ima zadatak da sačini detaljnu analizu rizika u vezi s obavezom regulisanja navedene oblasti na način na koji je to predviđeno FATF preporukom 15, a u vezi i sa preporukom 1 FATF.

Planirano je da navedena Analiza bude usvojena do kraja 2022. godine. Cilj Analize je da prikaže postojeće stanje u ovoj oblasti, utvrdi nedostatke, i da preporuke za dalje aktivnosti kako bi Crna Gora bila uskladjena sa obavezujućim pravilima, te kako bi se uspostavio sistem koji bi na kvalitetan način mogao upravljati rizikom. Preporuke koje će dati analiza mogu biti smjernice za dalju regulaciju zakonskog okvira za ovu oblast kao i uspostavljanje potrebnih mehanizama kontrole i praćenja.

Preporuka: Prema važećem Zakonu o sprječavanju pranja novca i finansiranju terorizma obveznici su dužni fizički identifikovati klijenta, a u slučaju pravnih lica i krajnje vlasnike fizička lica. Identifikacija klijenta ključni je element u sprječavanju pranja novca i suzbijanja terorizma. Zakonom o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma je potrebno definisati elektronsku/video identifikaciju klijenta da bi se u mogao praktično primijeniti Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu. Npr. poslovne banke koriste video komunikaciju sa klijentima samo u svrhu prezentacije svojih proizvoda ili davalja informacija i pojašnjenja oko svojih usluga.

Oblast osiguranja

Agencija za nadzor osiguranja je regulatorni organ koji je nadležan za nadzor poslovanja društava za osiguranje i drugih pravnih i fizičkih lica koja pružaju usluge u okviru djelatnosti osiguranja.

Agencija je osnovana od strane države Crne Gore 2007. godine u skladu sa Zakonom o osiguranju („Sl. list RCG“, br. 78/06 i 19/07).

Trenutno u Crnoj Gori posluje 9 osiguravajućih kuća i sve su sa stranim vlasnikom (4 austrijska i 2 slovenačka).

Novi Zakon o osiguranju je u proceduri tj. fazi izrade a planirano je da se tim zakonom izvrši usklađivanje sa direktivama Solventnosti 2 i IDD. Zakon bi uskoro trebalo da bude dostavljen Evropskoj komisiji na mišljenje, pa bi se sa daljom procedurom utvrđivanja od strane Vlade Crne Gore nastavilo nakon pribavljanja pozitivnog mišljenja EK. Početak primjene zakona će biti dan pristupanja Crne Gore EU.

U oblasti osiguranja se koriste inovativna rješenja koja se oslanjaju na online komunikaciju i dijelom vještačku inteligenciju.

Trenutna zakonska regulativa u oblasti osiguranja u Crnoj Gori jasno definise da se poslovima prodaje osiguranja mogu isključivo baviti pravna lica koja su licencirana za rad u Crna Gora od strane Agencije za nadzor osiguranja, što bi značilo da zainteresovana FinTech kompanija za poslove prodaje osiguranja u Crnoj Gori bi morala imati dozvolu za obavljanje poslova zastupanja u osiguranju u Crnoj Gori i kao takvo društvo baviti se prodajom polisa osiguranja. U Crnoj Gori nije dozvoljena prodaja polisa osiguranja stranih osiguravajućih društava koja nemaju društvo ćerku ili podružnicu sa dozvolom u Crnoj Gori, kao ni prodaja polisa domaćih društava u inostranstvu bez posebne dozvole Agencije i nadležnog organa druge države.

Međutim, FinTech društva bez dozvole Agencije, u Crnoj Gori bi mogla da se bave pomoćnim poslovima koji su povezani sa poslovima osiguranja ali ne spadaju u posredovanje i zastupanje u poslovima osiguranja ili utvrđivanje i procjena rizika i šteta i drugih intelektualnih i tehničkih usluga u vezi sa poslovima osiguranja, s obzirom na to da se navedeno smatra regulisanom djelatnošću odnosno poslovima.

Grupno finansiranje – Crowdfunding

Crowdfunding ili grupno finansiranje može se definisati kao korišćenje malih količina kapitala velikog broja pojedinaca za finansiranje novog poslovnog poduhvata putem društvenih medija i veb stranica za crowdfunding.

Postoje 4 modela crowdfunding-a tj. grupnog finansiranja: model na bazi ulaganja (crowdinvesting), model na bazi donacija, model na bazi nagrada tj. povlastica i model masovnog kreditiranja preko interneta (crowdlending).

Pored ovih modela postoje FinTech kompanije koje npr. pružaju finansijske usluge upravljanja imovinom preko robo savjetnika, privatno finansijsko planiranje putem softvera ili aplikacija i drugo.

Grupno finansiranje ili crowdfunding u Crnoj Gori nije prepoznat kao način poslovanja u postojećem regulatornom okviru. Na takav vid poslovanja može se primijeniti više različitih propisa.

Na primjer na model kreditiranja se može primijeniti Zakon o obligacionim odnosima. Kako davaoci kreditnih sredstava obezbjeđuju gotovinu za određenu namjenu, to je zajam koji je namjenski i ne može se koristiti osim ugovora -mora se ugovarati kao takav. Zakon ne predviđa obaveznu formu ovog ugovora i može se zaključiti neformalno ali u smislu pravne sigurnosti nije preporučljivo, pa je pisani obrazac sa ovjerenim potpisima ugovornih strana na sudu ili kod notara poželjan.

Većina crowdfunding kampanja koje su pokretane u Crnoj Gori se realizuju preko Indiegogo i Kickstarter međunarodnih platformi, a najčešći modeli su modeli na bazi donacija i nagrada, kako stoji u izvještaju Danube Transnational Programme CrowdStream finansiranom od strane EU.⁴¹

U junu 2018. IPC Tehnopolis je organizovao radionicu sa zainteresovanim stranama za jačanje neformalne mreže za crowdfunding u Crnoj Gori, kao jednu od aktivnosti CrowdStream projekta.

IPC Tehnopolis je formirao i predložio tri vizije za razvoj ovog koncepta u Crnoj Gori:

1. Crna Gora će do 2024. godine definisati i usvojiti zakonodavni okvir za crowdfunding – Zakon o crowdfunding-u, i u skladu sa tim prilagoditi postojeći zakonski okvir.
2. Crna Gora će do 2023. godine uspostaviti ne-finansijsku instituciju/mehanizam za podršku crowdfunding-u.
3. IPC Tehnopolis će do 2023. godine postati referentna tačka za crowdfunding u Crnoj Gori.

Prisutni su bili saglasni sa predloženim vizijama, ističući značaj usvajanja zakonodavnog okvira kao jednog od preduslova za razvoj crowdfunding koncepta u Crnoj Gori, kao i značaj upoznavanja zajednice sa ovim konceptom i njegovom promocijom na svim nivoima.

Tokom događaja su potpisana i četiri memoranduma o razumijevanju za uspostavljanje nacionalne mreže aktera za poboljšan pristup finansiranju poslovanja, a koja će u narednom periodu postati dio transnacionalne mreže za crowdfunding u Dunavskoj regiji.

CrowdStream projekat ima za cilj da poboljša efikasnost javne/privatne poslovne podrške inovativnim preduzećima za pristup kvalitativnom alternativnom načinu finansiranja (crowdfunding). Projekat se realizuje 16 partnera iz 11 zemalja u sklopu Interreg DANUBE Transnational programa finansiranog od strane Evropske unije. Nosilac projekta je Agencija za

---

⁴¹ https://www.stp.si/uploads/2/9/3/7/29371337/cs_wp5_final_guide_m1-6.pdf

Evropske integracije i ekonomski razvoj iz Austrije, a IPC Tehnopolis je jedan od partnera na projektu.⁴²

Komisija za tržište kapitala je u septembru 2019. godine donijela Pravila o regulatornom okviru za finansijske inovacije (Sandbox) (Službeni list Crne Gore br. 054/19).⁴³

Kako stoji: “Ovim Pravilima uspostavlja se procedura za podnošenje i razmatranje zahtjeva za pristup regulatornom Sandbox-u Komisije za tržište kapitala.

Regulatorni Sandbox Komisije služi za pojednostavljivanje sprovođenja finansijskih inovacija na tržištu kapitala, posebno ukoliko je regulacija bilo koje aktivnosti koja se oslanja na finansijske inovacije nedovoljna ili nejasna.

Regulatorni Sandbox ima za cilj da omogući Komisiji da unaprijed identifikuje moguće efekte finansijskih inovacija na korisnike i finansijski sistem, potencijalne rizike, utvrdi moguće nedostatke u pogledu regulacije tržišta kapitala i da u okviru svoje nadležnosti eliminiše ili smanji takve regulatorne nedostatke i sve moguće negativne efekte finansijskih inovacija.”

Regulatorni okvir za finansijske inovacije omogućava potencijalnim i postojećim učesnicima na finansijskom tržištu testiranje finansijske inovacije u realnom okruženju pod nadzorom Komisije za tržište kapitala.

Cilj regulatornog okvira je da kompanijama omogući sledeće:

- mogućnost da testiraju novi proizvode i usluge u kontrolisanom okruženju;
- da smanje vrijeme potrebno za plasiranje proizvoda na tržište uz potencijalno smanjenje troškova;
- da pruži podršku u identifikovanju i implementaciji odgovarajućih mehanizama zaštite korisnika novih proizvoda i usluga;
- da omogući bolji pristup finansiranju.

Takođe, okvir pruža mogućnosti upotrebe odgovarajućih Sandbox alata kao što su, ograničena licenca, individualno savjetovanje, neformalni predlozi unapređenja, modifikacija pravila i izjave o nepreuzimanju akcija. Komisija sprovodi nadzor testiranja u posebno uređenom regulatornom okruženju za svaki test, uključujući i mehanizme zaštite korisnika.

Zahtjev za pristup regulatornom Sandbox-u se podnosi putem Obrasca i na osnovu dostavljenih podataka Komisija daje odobrenje za pristup Sandbox-u. Na sajtu Komisije za tržište kapitala stoji da je u toku jedan Sandbox projekat firme Redmatter LLC doo iz Budve.⁴⁴ Za prethodna dva projekta je prekinuto članstvo u Sandex-u.

---

⁴² <https://www.tehnopolis.me/online/mne/crowdstream-odrzana-radionica-za-jacanje-neformalne-mreze-za-crowdfunding-u-crnoj-gori/>

⁴³ [Katalog propisa 2019 \(scmn.me\)](#)

⁴⁴ [scmn.me - Sandbox](#)

Primjeri dobre prakse

U Republici Hrvatskoj npr. za FinTech društva koja preko internetske platforme nude usluge investicionog i kreditnog grupnog finansiranja za preduzeća, smatra se da se bave kreditnom djelatnošću i stoga bi taj model trebao biti regulisan Zakonom o kreditnim institucijama. To se posebno odnosi na komercijalne zajmove kojima je potrebno odobrenje HNB-a za pružanje bankarskih usluga. Međutim, platforme crowdlending ne odobravaju kredite za svoj račun, nego imaju ulogu posrednika između zajmoprimca i zajmodavca, što uključuje ugovor o zajmu i ne bi se trebale svrstavati u kreditne institucije.

Da bi se riješile ovakve nedoumice Ministarstvo finansija Republike Hrvatske je 2021.godine donijelo Zakon o sprovođenju Uredbe (EU) 2020/1503 o Evropskim pružaocima usluga skupnog finansiranja na osnovu kojeg je propisano da će Republika Hrvatska donošenjem ovoga Zakona uskladiti svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom Evropske unije na način da će se omogućiti sprovođenje odredbi Uredbe (EU) 2020/1503, dok je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala („Narodne novine“, broj 83/21.) osigurano da se na pružaoce usluga grupnog finansiranja ne primjenjuju odredbe Zakona o tržištu kapitala („Narodne novine“ br. 65/18., 17/20., i 83/21., u daljnjem tekstu: ZTK) kako bi se izbjegla primjena dvostrukih pravila na pomenute subjekte kada pružaju usluge grupnog finansiranja i osigurali jednaki uslovi između svih tržišnih učesnika.

Takođe, ovima Zakonom postiže se sljedeće: Hrvatskoj agenciji za nadzor finansijskih usluga (u daljnjem tekstu: Agencija) dodjeljuju se ovlašćenja potrebne za izvršavanje svojih zadataka na temelju Uredbe (EU) 2020/1503 u odnosu na pružaoce usluge grupnog finansiranja za preduzeća kako je propisano Uredbom (EU) 2020/1503, što uključuje izdavanje odobrenja za rad pružaocima usluga grupnog finansiranja, nadzor nad radom platformi za grupno finansiranje i ovlašćenja podnošenja optužnih prijedloga za prekršaje koji su propisani za kršenje odredbi Uredbe (EU) 2020/1503.

Agencija za nadzor finansijskih usluga je nadležna za sprovođenje crowdfunding-a i crowdfunding platforme na sljedeći način:

- subjekti koji imaju namjeru pružati usluge grupnog finansiranja a nisu regularni subjekti, moraju dobiti odobrenje za rad uz kontinuirano ispunjavanje primjerenih organizacionih i kapitalnih zahtjeva,
- osigurava se zaštita ulagača na platformama za grupno finansiranje kroz obavezu pružaoca usluga grupnog finansiranja da testiraju znanje ulagača o predmetnim vrstama ulaganja i sposobnosti podnošenja gubitaka i na onovu tih provjera klijente kategorizuju na sofisticirane i ne-sofisticirane ulagače,
- obavezuje se pružaoce usluga grupnog finansiranja upozoriti ne-sofisticirane klijente i potencijalne klijente o ne postojanju nikakvih mehanizama zaštite ulaganja, postojanju rizika od cjelokupnog gubitka uloženog te da pojedini proizvod nije u skladu s klijentovim ulagačkim profilom,

- obavezuje se pružaoc usluga grupnog finansiranja na informisanje ulagača o karakteristikama samih proizvoda obavezivanjem na uručivanje brošure sa ključnim informacijama o ulaganju (engl. Key investment information sheet, u daljnjem tekstu: KIIS) prije potencijalne realizacije ulaganja i na informisanje klijenata o svim bitnim promjenama u vezi sa greškama uočenim u KIIS-u i/ili promjenama karakteristika ulaganja,

- uređuje se odnos pružaoca usluga i vlasnika projekata na način da je obaveza izrade KIIS-a na vlasniku projekta, a pružaoac usluge grupnog finansiranja odgovoran je za praćenje tačnosti prikazanih podataka i upozoravanje vlasnika u slučaju greški koje mogu imati materijalne učinke na potrebne ispravke, kao i na insistiranje na ispravkama u zadatom periodu ili suspenziji ponude ukoliko vlasnik ne ispravi uočene greške,

- kako bi se osigurala pravna sigurnost i administrativno rasterećenje u pogledu osoba i aktivnosti obuhvaćenih područjem primjene Uredbe (EU) 2020/1503 te kako bi se izbjegla situacija u kojoj određena aktivnost podliježe višestrukim odobrenjima za rad u Evropskoj uniji, pravna lica koja imaju odobrenje za rad kao pružaoci usluga grupnog finansiranja u skladu s Uredbom (EU) 2020/1503, bit će izuzeti od primjene relevantnih odredbi ZTK (Zakon o tržištu kapitala) kada pružaju usluge grupnog finansiranja za preduzeća, a prilikom podnošenja zahtjeva za izdavanje odobrenja za rad za pružanje usluga grupnog finansiranja, primjenjivat će se pojednostavljeni postupak izdavanja odobrenja za rad ako Agencija (Agencija za nadzor finansijskih usluga) već raspolaže određenim setom poslovnih podataka o pružaocu usluga grupnog finansiranja nastavno na ranije izdata odobrenja u skladu s odredbama ZTK (Zakona o tržištu kapitala), i

- osigurana je prekršajna odgovornost za kršenje zahtjeva iz Uredbe (EU) 2020/1503.

Sajber bezbjednost

Institucije koje su definisane kao odgovorne za sajber bezbjednost u Crnoj Gori su: Agencija za nacionalnu bezbjednost Ministarstva Odbrane u okviru koje djeluje nacionalni CIRT (eng n Computer Incident Response Team - Nacionalni centar za odgovor na računarsko bezbjednosne incidente), Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete i Direkcija za zaštitu tajnih podataka.

Crna Gora je usvojila dvije Strategije Nacionalne bezbjednosti: Strategija Nacionalne bezbjednosti za Crnu Goru 2013-2017 i Strategija Nacionalne bezbjednosti za Crnu Goru 2018-2021.

Vlada Crne Gore je, na 53. sjednici donijela u decembru 2021. Strategiju sajber bezbjednosti Crne Gore 2022-2026. godine sa Akcionim planom za period 2022-2023. godine.

Predviđeno je i uspostavljanje novog tijela – Agencije za sajber bezbjednost kako bi se postigla centralizacija sajber ekspertize, smanjio odliv stručnog kadra, omogućio efikasniji odgovor na sajber napade i zaštitila kritična infomatička infrastruktura.

Zakonska regulativa koja reguliše ovu oblast u Crnoj Gori je sljedeća:

- Zakon o informacionoj bezbjednosti "Službeni list CG", br. 14/2010, 40/2016, 74/2020 - drugi zakon i 67/2021,
- Zakon o tajnosti podataka "Službeni list CG", br. 14/2008, 76/2009, 41/2010, 40/2011 - drugi zakon, 38/2012, 44/2012 (čl. 37. nije u prečišćenom tekstu), 14/2013, 18/2014, 48/2015 i 74/2020,
- Uredba o mjerama informacione bezbjednosti "Službeni list CG", br. 58/2010 i 55/2015,
- Metodologija izbora kritične informatičke infrastrukture i Akcioni plan 2014,
- Pravilnik o radu CIRT-a (iz 2017).

Fintech-ovi rade online tako je pitanje sajber bezbjednosti veoma značajno za njih.

Implementiranjem PSD2 banke će morati svoje aplikacione programske interfejske da "otvore" ka novim pružaocima platnih usluga, koji će isključivo putem tog kanala moći pribavljati informacije o korisnikovom računu, inicirati plaćanja i izdavati potvrde o sredstvima. Pri tome, bezbjednost pružanja ovih usluga je strogo regulisana tako da podaci ili sredstva korisnika ne budu ugroženi. Takođe, PSD2 je uvela stroge sigurnosne zahtjeve za iniciranje i obradu elektronskih platnih transakcija. Ova direktiva obavezuje pružaoce platnih uslugada primjenjuju tzv. "snažnu autentifikaciju kupaca" (SCA – Strong Customer Authentication), kada platilac inicira elektronsku platnu transakciju, u cilju veće zaštite njihovih podataka i smanjivanja rizika od prevare. Prema tome, banke i drugi pružaoci platnih usluga će biti u obavezi da uspostave neophodnu infrastrukturu za snažniju autentifikaciju klijenata. Pored većih zahtjeva sigurnosti, za pružaoce platnih usluga se utvrđuje i obaveza upravljanja operativnim i sigurnosnim rizicima povezanim sa platnim uslugama i obaveza izvještavanja o operativnim i sigurnosnim incidentima.

U tom smislu, posebno je značajan i podzakonski akt koji će pratiti novi Zakon o platnom prometu, kojim će se utvrditi sigurnosni zahtjevi koje treba da ispune pružaoci platnih usluga za obezbjeđivanje pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničke i sigurne otvorene standarde komunikacije, koji će se donijeti u cilju: obezbjeđivanja odgovarajućeg nivoa sigurnosti korisnika platnih usluga i pružalaca platnih usluga, usvajanjem efikasnih i na riziku zasnovanih zahtjeva.

U nastavku je pregled propisa kod kojih su identifikovane barijere i koje je potrebno izmijeniti/prilagoditi.

Zakon/podzakonski akt	Potrebna izmjena propisa	Očekivani datum izmjene
Zakon o platnom prometu	Date preporuke za unapređenje propisa	U skupštinskoj proceduri i očekuje se usvajanje
Odluka o sigurnosnim zahtjevima koje treba da ispune pružaoci platnih usluga za obezbjeđivanje pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničke i sigurne otvorene standarde komunikacije (član 56c stav 7), kojima se implementira Delegirana	Očekuje se izmjena	Nakon usvajanja izmjena u Zakonu o platnom prometu

uredba Evropske komisije (EU 2018/389		
Odluka o minimalnom novčanom iznosu za osiguranje od profesionalne odgovornosti ili uporedivu garanciju za pružanje usluge iniciranja plaćanja (član 72 stav 6	Očekuje se izmjena u skladu sa opisom	Nakon usvajanja izmjena u Zakonu o platnom prometu
Odluka o minimalnom novčanom iznosu za osiguranje od profesionalne odgovornosti ili uporedivu garanciju za pružanje usluge informacija o računu (član 107a stav 4)	Očekuje se izmjena u skladu sa opisom	Nakon usvajanja izmjena u Zakonu o platnom prometu
Odluka o metodi i načinu izračunavanja regulatornog kapitala platnih institucija (član 78 stav 4);	Očekuje se izmjena u skladu sa opisom	Nakon usvajanja izmjena u Zakonu o platnom prometu
Odluka o načinu vođenja registra platnih institucija i registra institucija za elektronski novac (član 89 stav 4)	Očekuje se izmjena u skladu sa opisom	Nakon usvajanja izmjena u Zakonu o platnom prometu
Smjernice o sigurnosnim mjerama za operativne i sigurnosne rizike povezane sa platnim uslugama (član 56a stav 3), kojima se implementiraju Smjernice EBA/GL/2019/04	Očekuje se izmjena u skladu sa opisom	Nakon usvajanja izmjena u Zakonu o platnom prometu
Smjernice na osnovu kojih pružaoci platnih usluga vrše klasifikaciju značajnih operativnih ili sigurnosnih incidenata i izvještavanju o tim incidentima (član 56b stav 4), kojima se implementiraju Smjernice EBA/GL/2021/03	Očekuje se izmjena u skladu sa opisom	Nakon usvajanja izmjena u Zakonu o platnom prometu
Razvijanje regulatornog Sandbox-a u okviru Centralne banke Crne Gore	Data preporuka za izmjenu	Decembar 2022.

Instant plaćanje u Crnoj Gori	Potrebno raspisivanje tendera i usvajanje regulative	Očekuje se do kraja 2023.
Uvođenje nacionalnog QR koda	Potrebne aktivnosti i usvajanje regulative paralelno sa instant plaćanjem	Očekuje se do kraja 2023.
Nacionalna FinTech strategija	Data preporuka za definisanje modela, formiranje radne grupe i akcionog plana	Počelo se sa radom u martu 2022. i u septembru se očekuje nastavk rada na izradi.
Zakon o blokčejn tehnologiji i kripto imovini	Data preporuka	Rana faza izrade
Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu – ZEIEP	Potrebna puna primjena elektronskog potpisa	Propis na snazi
Zakon o elektronskom dokumentu	Data preporuka za izmjenu	
Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma	Data preporuka za izmjenu	Očekuje se usvajanje izmjena do kraja 2022. godine
Zakon o crowdfunding-u	IPC Tehnopolis radi na kreiranju	Očekuje se do 2024. godine
Uspostavljanje ne-finansijske institucije/mehanizma za podršku crowdfunding-u.	Nije data preporuka za izmjenu	2023.godina
IPC Tehnopolis postaje referentna tačka za crowdfunding u Crnoj Gori	Nije data preporuka za izmjenu	2023.godina
Strategija sajber bezbjednosti Crne Gore 2022-2026.	Očekuje se uspostavljanje novog tijela – Agencija za sajber bezbjednost. Potreban Akcioni plan za 2024-2026.	Na snazi Akcioni plan za 2022-2023.

ICT Cortex zajednica –prijedlozi za unapređenje za razvoj FinTech industrije u Crnoj Gori

U okviru ICT -Cortex zajednice sproveli smo anketu vezanu za regulativu koja reguliše FinTech pod nazivom:”FinTech- upitnik o zakonodavnom okviru koji reguliše navedenu oblast”.

Anketa je koncipirana sa ciljem da se od eventualnih budućih direktnih učesnika FinTech-a dobiju informacije o zakonskim preprekama na koje nailaze u realizaciji svojih ideja i njihove prijedloge za eliminaciju ili smanjenje barijera za razvoj. Takođe, očekivalo se da u skladu sa iskustvima, ako ih imaju, na inostranim tržištima i sa inostranim klijentima daju preporuke ili primjere dobre prakse iz regiona ili EU sa kojima su se susreli u poslovanju.

Anketa se sastojala od dva pitanja i prijedloga preporuke za unapređenje:

1. Koje su barijere koje imaju kompanije koje žele da razviju FinTech tehnologije u Crnoj Gori u regulatornom okviru?

2. Šta je potrebno da sadrži budući zakonodavni okvir koji tretira pitanja razvoja Fintech-a?

3. Preporuke na osnovu iskustva u radu sa ino klijentima/na inostranom tržištu, dobre prakse iz regiona/EU koje bi trebali usvojiti.

Na anketu su se odazvale tri IT kompanije: Alicorn doo, Simes inženjering doo i Logate doo.

Kompanije su prepoznale sljedeće barijere: nepostojanje zakonske regulative u oblasti kriptovaluta, nemogućnost prijema novca putem PayPal-a, nemogućnost online autentifikacije klijenta i nepostojanje open banking koncepta.

Navedeno je da je podizanje svijesti o značaju Fintech-a na nacionalnom nivou od velike važnosti, pravno regulisanje digitalne imovine bez oporezivanja i uspostavljanje uslova za osnivanje digitalne banke.

Dvije od tri kompanije koje su učestvovalе u anketi su bile jedinstvene u stavu da je potrebno unaprijediti bankarski sistem.

Očekivalo se učešće većeg broja IT kompanija u anketi sa konkretnijim prijedlozima za prevazilaženje prepreka za razvoj FinTech-a u Crnoj Gori.

CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA (SDG) I FINTECH

Ciljevi održivog razvoja (SDG) su lista od 17 globalnih ciljeva koje je postavila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 2015. godine za 2030. godinu.

Blokčejn tehnologija počiva na povjerenju, otvorenosti i transparentnosti i njene prednosti su široke i utiču na više ciljeva održivog razvoja (SDG), takođe postoji i mogućnost za iskorištavanje njenog potencijala kako bi se riješile klimatske promjene.

Sa druge strane, najčešća upotreba blokčejn tehnologije se ogleda u kripto valutama i njihovom rudarenju prilikom čega se troši velika količina električne energije uz veliku emisiju CO₂ (ugljen dioksida).

BBC je u februaru 2021. godine objavio da su naučnici sa Univerziteta Kembridž procijenili da Bitcoin godišnje troši više električne energije nego Holandija, Argentina i Ujedinjeni Arapski

Emirati. „Rudarenje" za kriptovalutu zahtijeva energiju i teške računarske proračune za verifikaciju transakcija.

Bitcoin godišnje koristi više električne energije nego cela Argentina, navodi se u analizi Univerziteta Kembridž.

Istraživači sa Kembridža kažu da troši oko 121,36 teravat-sati (TWh) godišnje - i vjerovatno će tako ostati osim ako vrijednost valute ne padne.⁴⁵

BBC takođe u drugom članku navodi: da izgleda da Bitcoin koristi mnogo više energije po transakciji nego sve svjetske banke zajedno, kada se uzme u obzir količina energije koju koriste centri podataka.

Struja koja se koristi za bitcoin proizvodi oko 22 megatone CO₂ godišnje, procjenjuje studija u naučnom časopisu Joule. To je koliko i Kansas Siti u SAD.⁴⁶

U članku objavljenom na stranici researchgate.net pod nazivom Uloga blokčejna u ciljevima održivog razvoja (SDG)⁴⁷ grupa istraživača je navela neke od slučajeva blokčejn aplikacija koje doprinose ciljevima održivog razvoja UN-a:

SDG1: Nema siromaštva

U mnogim zemljama siromašni nemaju zvaničnu ličnu dokumentaciju. Ministarstvo digitalne ekonomije i društva Tajlanda je 2019. godine započelo projekat digitalne identifikacije za razvoj nacionalne platforme za digitalnu identifikaciju. Cilj je bio da se koristi vremenski žig zasnovan na blokčejnu za autentifikaciju i verifikaciju digitalnih identiteta građana.

SDG2: Nema gladi

Blokovi za transport je inicijativa za digitalizaciju lanca snabdevanja koju je pokrenuo VFP da bi povećao efikasnost transport hrane između luke Džibuti kroz koridor etiopskog lanca snabdevanja do odredišta skladišta. Ovaj proces ima za cilj da primeni privatni blok lanac između učesnika u lancu snabdevanja od kojih potrebno je ovlašćenje.

SDG3: Dobro zdravlje i blagostanje

Zdravstveni sistem Kube radi u saradnji sa Electronic Technology Software Production Kompanijom (SOFTEL) na upravljanju i razmjeni medicinskih informacija između različitih institucija u zemlji koristeći blokčejn tehnologiju. U 2019. godini, bolnica Manuel Fajardo je implementirala digitalnu medicinsku evidenciju uz podršku SOFTEL-a. Ovi podaci biće dostupni svim zdravstvenim institucijama u zemlji jednom pošto se stvori centralizovana medicinska istorija na nacionalnom nivou.

---

⁴⁵ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-56015711>

⁴⁶ <https://www.bbc.com/news/technology-48853230>

⁴⁷ <https://www.researchgate.net/publication/356790274> The Role of Blockchain in Sustainable Development Goals SDGs

SDG4: Kvalitetno obrazovanje

Blockcerts je otvoreni standard za izdavanje, pregled i verifikaciju akreditacija zasnovanih na blokčejnu za akademske sertifikacije, razvoj radne snage i građanska evidencija. Cilj je omogućiti talas inovacija koji daje pojedincima sposobnost da posjeduju i dijele svoje službene evidencije.

SDG5: Rodna ravnopravnost

VipiCash je aplikacija koja koristi blokčejn tehnologiju kako bi omogućila siguran transfer novca među ženama mogu imati pristup i kontrolu nad sopstvenim novcem. Osnivač VipiCash-a radi na stvaranju blokčejn rješenja za pomoć u osnaživanju žena u humanitarnim kriznim situacijama.

SDG6: Voda i kanalizacija za sve

Multinacionalna firma pod nazivom ARUP radi sa australijskom vladom države Novi Južni Vels da dokaže koncept koji koristi tehnologiju blokčejn da poboljša sistem trgovanja vodom kao pouzdan, transparentan i efikasno upravljiv.

SDG7: Pristupačna i čista energija

Elektroprivreda Roseti iz Ruske Federacije realizovala je pilot projekat pod nazivom „Računovodstvo Energije koristeći blokčejn tehnologiju“ za povećanje energetske efikasnosti kroz blokčejn. Projekat obezbjeđuje transparentnost sistema i razmjene podataka između kompanija elektroprivrede kao i potrošača.

SDG8: Dostojanstven rad i ekonomski rast

Federalna poreska služba Ruske Federacije pokrenula je blokčejn platformu pod nazivom “MasterChain” koja izdaje beskamratne zajmove malim i srednjim preduzećima u 2020. Platforma je dizajnirana da brzo obrađuje podatke vlasnika preduzeća koji su podnijeli prijave za beskamratne kredite za isplatu zarada. Prenosi digitalne vrijednosti i informacije o njima između učesnika i uključuje nekoliko usluga.

SDG9: Industrija, inovacije i infrastruktura

Pilot projekat u Letoniji uključuje implementaciju reforme registar kasa koja bi ojačala nadzorni kapacitet Službe državnih prihoda smanjenjem neregistrovanih novčanih tokova i obezbijedila srazmerno finansijsko i administrativno opterećenje za preduzeća, kako bi se obezbijedila usklađenost sa postavljenim zahtjevima za njih, čime se smanjuje siva ekonomija.

SDG10: Smanjene nejednakosti

UNICEF-ov projekat “Connect” je platforma zasnovana na blokčejnu koja ima za cilj da mapira svaku školu na svijetu i njihovu povezanost kako bi pomogli ljudima da razumiju kojim regionima nedostaje osnovna povezanost, a zatim eliminišu digitalne podjele, povećavajući mogućnost za svaku zajednicu.

SDG11: Održivi gradovi i zajednice

Državna željeznica Tajlanda koristi blokčejn u razvoju namjenskog komunikacionog sistema da bi povećala tačnost svog željezničkog puta i poboljšala bezbjednost paketa visoke vrijednosti koji se otpremaju preko logistička mreža. Krajnji ciljevi transportnih i logističkih projekata su implementacija blokčejna tehnologiju koja će gradove učiniti inkluzivnim, bezbjednim, otpornim i održivim tamo gdje se pružaju mogućnosti za sve na održiv način.

SDG12: Odgovorna potrošnja i proizvodnja

Bitclik je razvio e-tržište zasnovano na blokčejnu za trgovinu morskim plodovima. Ova platforma omogućava ribolovcima da se registruju i objave prodaju ribe i morskih plodova na platformi. Pruža uslugu kontrole kvaliteta u procesu aukcije i kontroliše trgovinske ugovore između kupca i prodavca uz korišćenje blokčejna.

SDG13: Klimatska akcija

Aktivnosti projekta uključuju studiju izvodljivosti i pilot testiranje blokčejn tehnologije za kenijski sektor čaja. Upotreba blokčejna podržava sledljivost i transparentnost kako proizvodnje tako i lanaca emisije vrednosti čaja.

SDG14: Ispod vode

Commonwealth Bank of Australia je razvila prototip platforme da olakša zaštitu ekoloških ekosistema. Platforma omogućava kreiranje trgovačkih digitalnih tokena pod nazivom BioTokens koji predstavljaju kredite za biodiverzitet za Šemu kompenzacije biodiverziteta vlade Novog Južnog Velsa, unutar efikasnog tržišta omogućenim blokčejnom.

SDG15: Život na kopnu

Vildlife Credits je podsticajna šema plaćanja za očuvanje divljih životinja koju je razvila i pilotirala organizacija za upravljanje prirodnim resursima u zajednici zvana Namibijac. Oni nude direktna plaćanja za proćavanje divljih životinja na njihovoj teritoriji i za održavanje staništa. Na mjestima gdje se ne poštuje vladavina prava, plaćanja za šeme usluga ekosistema mogu biti ometene, a plaćanja ponekad ne stignu do korisnika. Ovo rješenje rješava ove probleme.

SDG16: Mir, pravda i jake institucije

Banka Tajlanda je usvojila blokčejn tehnologiju kako bi minimizirala naknade za međubankarsko poravnanje, a 22 banke Tajlanda su se udružile da formiraju Inicijativu Tajlandske blokčejn zajednice koja će pojednostaviti razmjenu garancija preko zajedničke platforme za finansiranje trgovine.

SDG17: Partnerstva za ciljeve

United Kingdom Aid, u saradnji sa FinTech startupom Disberse, pokrenuo je pilot za testiranje da li bi blokčejn mogao da riješi probleme transparentnosti, brzine, efikasnosti i lošeg upravljanja finansiranjem pomoći širom svijeta preko finansijskog lanca snabdijevanja. Finansijski tokovi od donatora predstavljaju ogromne sume novca, ali čine složene mreže zavisnosti koje je teško razumjeti na svakom nivou.

OPŠTE PREPORUKE I ZAKLJUČAK

U mnogim zemljama gdje regulativa nije definisala FinTech industriju ili su uslovi za razvoj prestrogi, IT stručnjaci osnivaju startap kompanije van granica svoje matične države. U matičnim državama obično posluju njihove podružnice koje se bave razvojem proizvoda i/ili usluga. Iskustvo tih kompanija je od značajne važnosti i treba ga iskoristiti i podstaći tako zvanu dijasporu FinTech-a da se vrati u Crnu Goru i pomogne kroz svoje iskustvo i znanje lokalnim stručnjacima. Kao primjer uspješne kompanije crnogorskih osnivača možemo pomenuti startap kompaniju Uhura Solutions koja koristi vještačku inteligenciju kako bi ubrzala i digitalizovala procese u bankama, finansijskim kompanijama osiguravajućim društvima i sl.⁴⁸

Statistika koju je u saradnji sa UNDP-ijem i CBCG, sproveo CEED Consulting doo, pokazuje da je u Crnoj Gori informisanost o FinTechu na veoma niskom nivou.

Rezultati istraživanja pokazali su da su građani slabo informisani o značenju termina „FinTech“, „Otvoreno bankarstvo“ i „Mobilni novčanik“. Sa terminom „FinTech“ upoznat je svaki deseti građanin. Svaki četvrti je čuo, ali nije siguran o čemu se tačno radi, dok čak 65,0% ispitanika nije upoznato sa FinTech-om. Skoro polovina građana (45,7%) nije čulo za „Otvoreno bankarstvo“, 34,7% je čulo, ali nijesu sigurni o čemu se radi, dok skoro svaki peti ispitanik (19,7%) zna šta je otvoreno bankarstvo. Termin „Mobilni novčanik“ poznat je 36,3% ispitanika, dok je 30,2% ispitanika je čulo, ali nije sigurno o čemu se radi.

Dok je kod biznis zajednice, naime, sa terminom „FinTech“ polovina predstavnika biznisa je upoznata ili je čula, ali nije sigurna šta znači, dok 48,2% nije upoznato sa ovim terminom. Sa pojmom „Otvoreno bankarstvo“ upoznato je 35,7% ili je čulo, ali nije sigurno (37,6%). Termin „Mobilni novčanik“ poznat je kod 41,8% ispitanika, dok 31,5% su čuli ali nisu sigurni u pravo značenje⁴⁹

Nizak stepen informisanosti o datim terminima ukazuje da su u budućem periodu potrebne intezivnije edukacije.

Potrebno je sprovođenje obuka, radionica i aktivnosti na edukaciji zaposlenih u organima nadležnim za sprovođenje i nadzor zakona koji regulišu FinTech oblast, pružaocima usluga kao i kod stanovništva raznim kampanjama promocije.

Sprovođenje obuka i aktivnosti na izgradnji kapaciteta za nadležne organe kako bi se unaprijedilo znanje u oblasti FinTech-a, razumijevanje rizika vezanih za proizvode, usluge i aktivnosti.

---

⁴⁸ <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/605997/platforma-za-analizu-slozenih-ugovora-iz-crnogorske-kuhinje>

⁴⁹ <mne-undp-2022-digitalne-bankarske-platne-usluge.pdf>

FinTech industrija se razvija velikom brzinom i mijenja tradicionalne načine poslovanja. U maju 2022. Statista Reserach Department je objavila pregled ukupne vrijednosti investicija u FinTech kompanije širom svijeta od 2010. do 2021. Ukupna vrijednost investicija u 2021. je bila 210,1 milijardi američkih dolara. SAD su bile region koji je privukao najviše investicija sa skoro 80% od ukupnih investicija.⁵⁰

Zbog brzine razvoja FinTech industrije kako globalno, u EU, tako i u Crnoj Gori, izmjene i prilagođavanje regulative ne prate brzinu razvoja inovativnih rješenja.

Crna Gora je prepoznala značaj i brzinu razvoja FinTech industrije i krenula u prilagođavanje novim finansijskim tehnologijama. Radi se na izradi Nacionalne Fintech strategije, dok su neke oblasti FinTech-a već regulisane pojedinsčnim zakonima i propisima. Za određene oblasti regulativa tek treba da bude uređena ali su i zbog pritiska tržišta inicijative već pokrenute.

Prvi značajniji FinTech projekti u Crnoj Gori se očekuju u dijelu platnih usluga gdje se novim Zakonom o platnom prometu otvaraju vrata za FinTech kopmanije.

Kako će nove finansijske tehnologije uticati na privredu Crne Gore i kojom brzinom će odreagovati tržište i sama regulatorna tijela, vidjećemo uskoro.

---

⁵⁰ <https://www.statista.com/statistics/719385/investments-into-fintech-companies-globally/>

PRILOG

FINTECH: REGULATORY SANDBOXES AND INNOVATION HUBS

Annex A: List of regulatory sandboxes and innovation hubs

Country	Facilitator Type	Link to Innovation-Facilitator	Name and link to official website	Industry		
				Banking	Insurance	Securities and Markets
Austria	Innovation Hub	Kontaktstelle FinTech / FinTech - Point of Contact	FINANZMARKTAUFSICHTSBEHÖRDE (FMA)	X	X	X
Belgium	Innovation Hub	Fintech Contact Point	Financial Services and Markets Authority (FSMA)	X	X	X
Belgium	Innovation Hub	Fintech Contact Point	NATIONAL BANK OF BELGIUM (NBB)	X	X	X
Bulgaria	Innovation Hub	Planned	FINANCIAL SUPERVISION COMMISSION (FSC)		X	X
Cyprus	Innovation Hub	Innovation Hub	Cyprus Securities and Exchange Commission			X
Germany	Innovation Hub	Kontaktformular für Unternehmensgründer und Fintechs	BUNDESANSTALT FÜR FINANZDIENSTLEISTUNGS AUFSICHT (BaFin)	X	X	X
Denmark	Sandbox	FT Lab	FINANSTILSYNET	X	X	X
Denmark	Innovation Hub	Fintech-team	FINANSTILSYNET	X	X	X
Estonia	Innovation Hub	FinTech working group	FINANCIAL SUPERVISION AUTHORITY (FI)	X	X	X
Spain	Sandbox	Under discussion in "Law on Measures for the Digital Transformation of the Financial System"	Ministerio de Economía y Empresa	X	X	X
Spain	Innovation Hub	FINTECH PORTAL / INNOVATION PORTAL	Comision Nacional del Mercado de Valores			X
Finland	Innovation Hub	FIN-FSA Innovation Helpdesk	FIN-FSA	X	X	X
France	Innovation Hub	Pôle ACPR FinTech Innovation or in English ACPR FinTech Innovation Unit	AUTORITÉ DE CONTRÔLE PRUDENTIEL ET DE RESOLUTION (ACPR)	X	X	X
France	Innovation Hub	Division Fintech Innovation Compétitivité	AUTORITE DES MARCHES FINANCIERS (AMF)			X
Hungary	Sandbox	Planning ongoing	CENTRAL BANK OF HUNGARY (MAGYAR NEMZETI BANK - MNB)	X	X	X
Hungary	Innovation Hub	MNB Innovation Hub	CENTRAL BANK OF HUNGARY (MAGYAR NEMZETI BANK - MNB)	X	X	X

Ireland	Innovation Hub	Central Bank of Ireland (CBI) Innovation Hub emailinb ox	CENTRAL BANK OF IRELAND (CBI)	X	X	X
Iceland	Innovation Hub	Þjónustuborð vegna fjármálatækni (e. FinTech).	FINANCIAL SUPERVISORY AUTHORITY (Fjármálaeftirlitið - FME)	X	X	X
Italy	Innovation Hub	Canale FinTech	BANCA D'ITALIA	X		
Italy	Innovation Hub	IVASS Working group on Insurtech	ISTITUTO di VIGILANZA SULLE ASSICURAZIONI (IVASS)		X	X
Liechtenstein	Innovation Hub	RegLab (Regulierungslabor)	FINANCIAL MARKET AUTHORITY (FMA)	X	X	X
Lithuania	Sandbox	Regulatory sandbox Lithuania	BANK OF LITHUANIA	X	X	X
Lithuania	Innovation Hub	Innovation Group	BANK OF LITHUANIA	X	X	X
Luxembourg	Innovation Hub	Innovation, payments, market infrastructures and governance (IPIG) Department	COMMISSION DE SURVEILLANCE DU SECTEUR FINANCIER	X		X
Latvia	Innovation Hub	INNOVATION CENTRE	FINANCIAL AND CAPITAL MARKET COMMISSION	X	X	X
Netherlands	Sandbox	Regulatory Sandbox	DE NEDERLANDSCHE BANK (DNB)	X	X	X
Netherlands	Innovation Hub	Innovation Hub	DE NEDERLANDSCHE BANK (DNB)	X	X	X
Norway	Innovation Hub	Finansiell teknologi (FinTech)	FINANSTILSYNET	X	X	X
Poland	Sandbox	KNF Regulatory Sandbox	POLISH FINANCIAL SUPERVISION AUTHORITY (KOMISJA NADZORU FINANSOWEGO - KNF)	X	X	X
Poland	Innovation Hub	KNF Innovation Hub Programme	POLISH FINANCIAL SUPERVISION AUTHORITY (KOMISJA NADZORU FINANSOWEGO - KNF)	X	X	X
Portugal	Innovation Hub	Portugal Finlab	BANCO DE PORTUGAL COMISSAO DO MERCADO DE VALORES MOBILIARIOS AUTORIDADE DE SUPERVISAO DE SEGUROS E DE FUNDOS SE PENSOES	X	X	X
Romania	Innovation Hub	InsurTech HUB	FINANCIAL SUPERVISORY AUTHORITY (ASF)		X	X
Sweden	Innovation Hub	Finansinspektionen's Innovation Center	FINANSINSPEKTIONEN (FINANCIAL SUPERVISORY AUTHORITY - FI)	X	X	X
United Kingdom	Sandbox	Regulatory Sandbox	FINANCIAL CONDUCT AUTHORITY (FCA)	X	X	X
United Kingdom	Innovation Hub	Innovation Hub	FINANCIAL CONDUCT AUTHORITY (FCA)	X	X	X

